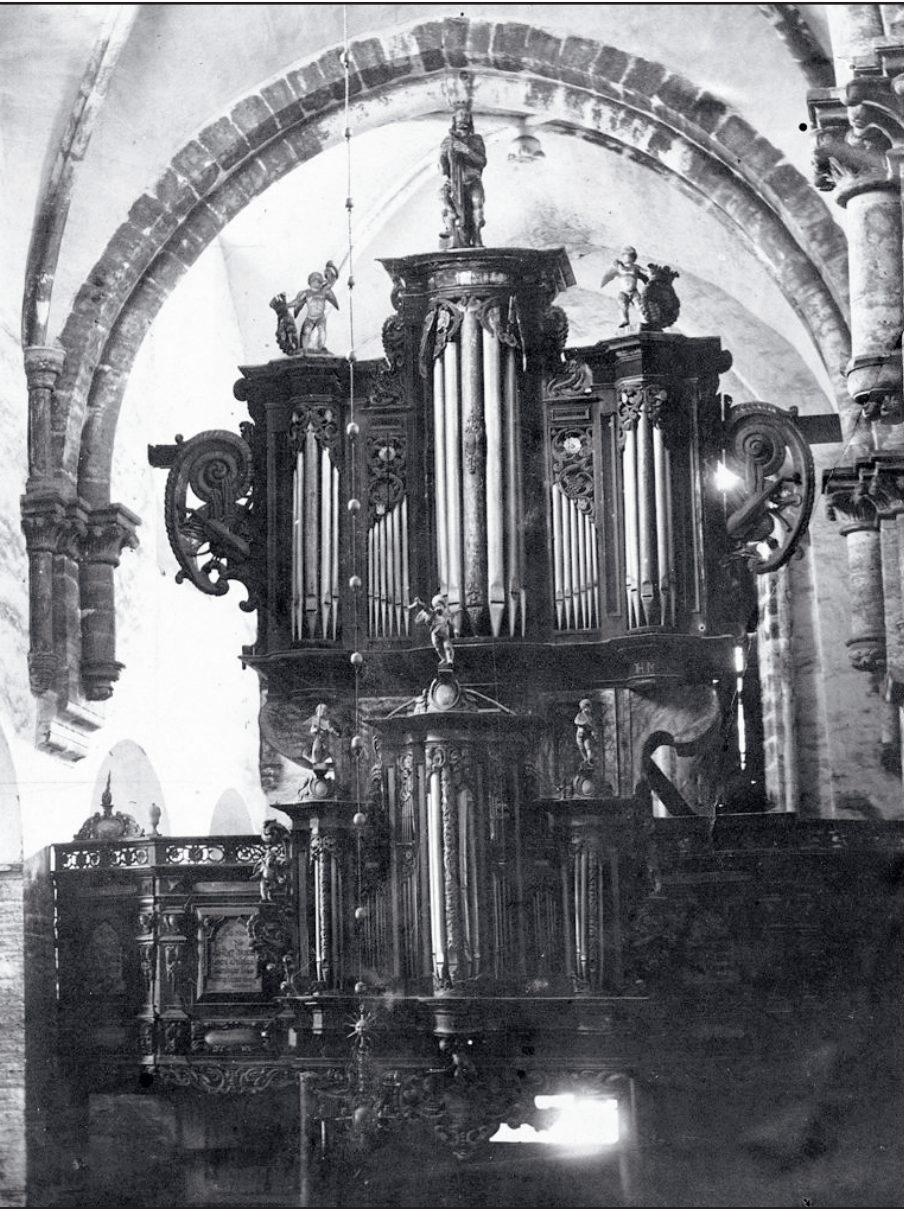

SKARA STIFTSHISTORISKA SÄLLSKAP

Nu skapas historia i Varnhem

Sedan några år tillbaka pågår bygget och insamlingen för den kommande barockorgeln i Varnhems klosterkyrka. Orgeln byggs av Karl Nelson i Lovene utanför Lidköping. Tre bildhuggare med koppling till Tibro hantverksakademi är engagerade för utformningen av de många ornamenten och skulpturerna i orgelns fasad. Den största och mest kostbara är kung David, 155 cm hög och skall kröna fasadens mittkrön. Den ursprungliga skulpturen var skuren av Läcköbildhuggaren Georg Baselaque ca 1673, men gick förlorad i branden på läktaren 1965.

Likaså är Magnus Gabriel De la Gardies och hans hustru Maria Eufrosynes vapensköldar klara och bemålade. Hennes nu levande släkting, Hertigen av Bayern - Franz Bonaventura Adalbert Maria Herzog von Bayern, har bekostad en del av vapenskölden liksom vårt Riddarhus och enskilda sponsorer.

I orgelfasaden finns sex förgyllda pipor. Samtliga kommer att vara cicelerade och mycket vackra. Den största pipan i övre delen mäter hela 4,2 meter och har nederst ett målat ansikte. Även den mittersta i nedre delen av orgeln har en fantastisk rik dekoration. Ännu finns möjligheter för enskilda att sponsra just en "egen" pipa av dessa fantastiska, vackra och unika pipor.

Ett av de senast bekostade ornamenten är de stora flyglarna som pryder orgelns överdel. Dessa är fina prov på 1600-talets och den tidiga barockens så kallade broskornamentik (på tyska kallas det passande nog "Ohrmuschel-Stil" – öronmusselstil). Huvudmotivet i flyglarna är ett knytnöje med typiska barockinstrument: viola, luta, basun, trumpet och zinka. Ornamenten kommer liksom de bevarade flyglarna på ryggspositivet att få en grön grundton som går över i ockra och förgyllning. Instrumenten målas i sina naturliga färger.

Om Hoofianer

Jacob Otto Hoof (1768-1839) blev 1821 komminister i Svenljunga i Göteborgs stift. Han var väckelsepredikant i den lagiska pietismens anda. Efter en omvändelse 1808 från ett liv i sus och dus samlade han många till gudstjänster och själavård. Rörelsen utmärktes genom asketisk livsföring, inte minst i kläderna som ofta var i grå vadmal. Rörelsen fick inflytande i Västergötland, Halland och Småland.

Läs mer på sid 11

Änglarnas diktare

Jesper Swedberg var biskop i Skara 1702-1735. Han startade tryckeri i stiftsstad och utgav ett stort antal böcker. Han var även hymnolog och skrev psalmer om bl a änglar. Hans psalmboksförslag refuserades 1694 men kom att användas i kolonin Nya Sverige över vilken han även var biskop.

Läs mer på sid 20

Ett gammalt friarbrev

Här berättas hur den blivande biskopen i Linköpings stift Andreas Rhyzelius 1720 skriver till sin blivande frus, Catharina Ihres, morfar, ärkebiskopen Mathias Steuchius. Brevet finns i Skara Stift- och landsbibliotek. Rhyzelius blev domprost i Linköping samma år som brevet avsändes och installerade sig i januari följande år. Samma kväll hölls bröllopet.

Läs mer på sid 24

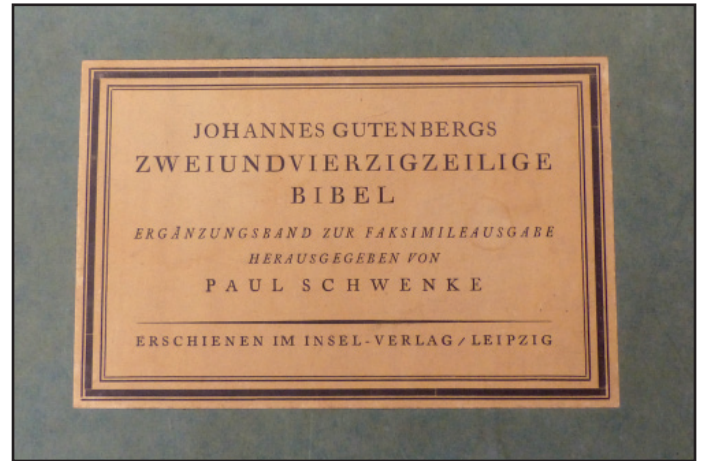
Gutenbergs faksimil till salu

I Nyhetsbrev den 14 juni från Centralantikariatet i Stockholm fanns under posten 8 en faksimilutgåva av Johannes Gutenbergs *Biblia Sacra*. Då det är sällsynt att denna utgåva saluförs på bokmarknaden kan finns det skäl att lyfta fram denna för fler än de som läser bokantikvariska nyhetsbrev. Här följer antikariatets beskrivning och kommentar.

[Gutenbergbibel.] *Biblia Sacra*. Faksimiltryck av Gutenbergbibeln. 1-2. Leipzig, Insel-Verlag, 1913-14. Stor folio (420 × 290 mm). Förlagets skinnband med blindpressad och svart dekor på ryggen. Upphöjda bind. Rikt blinddekorerade pärmar som imiterar bandet från det exemplar av originalet som finns på biblioteket i Fulda. Två volymer. Tillsammans med: *Ergänzungsband zur Faksimile-Ausgabe*. Leipzig, Insel-Verlag, 1923. Stor folio (470 × 320 mm). VIII s.+ 94 bl. med dubbelsidiga faksimil, + 54 s. Oskuren i något nött förlagsklottryggband med tryckt titetikett på främre pärmen. Från Estelle Dohenys bibliotek med dennes exlibris i tilläggsvolymen.

Den första kompletta, och kanske den finaste, faksimilen av Gutenbergs bibel, reproducerad från de rikt illuminerade exemplaren på pergament i Königlichen Bibliothek i Berlin och i Ständischen Landesbibliothek i Fulda. Den trycktes i 300 exemplar av Hofkunstanstalt Albert Fritsch i Berlin i "mehrfarbigem lichtdruck".

Faksimilet framställdes under Paul Schwenkes (1853-1921) överinseende. De första tre exemplaren, numrerade 1-3, trycktes på pergament och de övriga på Van Geldern-papper. Detta är nummer 201. Bandet är utformat efter exemplaret i Fulda. "The binding, described by Rudolf Stöwesand in 1929 as indisputably the most beautiful of the surviving Gutenberg Bibles still bears witness today to great craftsmanship

and thus indirectly to the deep esteem in which this work was held shortly after it was printed. The Gothic binding was made by an Erfurt bookbinder as early as around 1460." [Bandet som Rudolf Stöwesand 1929 beskriver som det utan tvivel vackraste av de överlevande Gutenbergbiblarna vittnar till denna dag om stor hantverkskonst, och därmed indirekt om i vilken aktning verket hölls i tiden strax efter sin tryckning. Det gotiska bandet tillverkades av en bokbindare i Erfurt så tidigt som omkring 1460.] Här tillsammans med supplementvolymen "Johannes Gutenbergs Zweiundvierzigzeilige Bibel. *Ergänzungsband zur Faksimile-Ausgabe*" (Leipzig, 1923), som innehåller en postumt publicerad essä om bibeln av Dr Schwenke, med särskild tyngdpunkt på varianttryck, samt en inventering av de då kända exemplaren. Detta faksimil av Gutenbergbibeln återutgavs i New York 1961.

Johannes Gutenberg (ca 1400-1468) utvecklade en metod under 1450-talet att trycka böcker med lösa, återanvändningsbara typer för varje enskild bokstav. Detta gjorde det lättare att trycka fler böcker.

1455-1458 trycktes hans främsta verk, den 42-radiga Bibel, även kallade Gutenbergs Bibel eller Mazarinbibeln som omfattade 1 286 sidor och består av två delar med vackra illuminationer och anfanger. Faksimilet ovan kostade 120 000 kronor.

Gratulationer till medlemmar i sällskapet

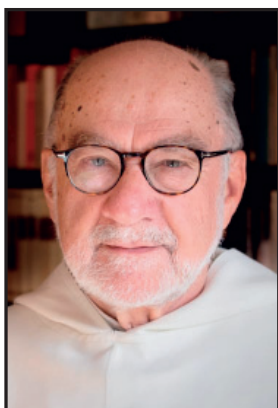
Skara stiftshistoriska sällskap vill gratulera några av sällskapet medlemmar som den senaste tiden har erhållit fina utmärkelser.

H.M. Konungens medalj till

Åke Bonnier och Anders Piltz

Åke Bonnier har erhållit H.M. Konungens medalj i 12:e storleken och i högblått band. Han får denna utmärkelse för ”betydande insatser inom svenskt och internationellt kyrkoliv.” – Jag känner mig otroligt hedrad, glad och berörd, säger biskop Åke om utmärkelsen.

Professor em. i latin vid Lunds universitet Anders Piltz har mottagit H.M. Konungens medalj i 8:e storleken och i Serafimerordens band för sina ”framstående insatser inom gudstjänstliv, lärdomshistoria och kulturdebatt”. Piltz som är präst i romersk-katolska kyrkan och medlem av Dominikanerorden, OP, har även varit biskopsvikarie för gudstjänstlivet och ordförande i Katolska liturgiska nämnden i Stockholms katolska stift.

Karin Lagergren invald i Kungliga Musikaliska Akademien

Musikforskaren, docent Karin Lagergren är en av tretton nya ledamöter i Kungliga Musikaliska Akademien. Karin är fokare inom musikhistoria med fokus på den medeltida musiken i Skandinavien och har specialiserat sig på musiken i den heliga Birgittas klosterorden.

– Det känns otroligt hedrande, säger Karin Lagergren.

Kungliga Musikaliska Akademien grundades 1771 av Gustav III. Den främjar tonkonst och musikliv i Sverige genom bland annat stipendier, priser, publikationer och evenemang. Akademien består av svenska och internationella ledamöter som är framstående på musikens område.

Två Hedersprostar utnämnda

I samband med en mässa i Skara domkyrka 25 april utnämndes Charlotte Holmgren och Markus Hagberg till hedersprostar av biskop Åke Bonnier. Motiveringen lyder:

Charlotte Holmgren - ”För ett lojalt och tydligt ledarskap som inte viker undan, utan står fast rotat i kyrkans uppdrag”

Markus Hagberg - ”För ett utomordentligt författarskap som bidrar till kunskapsspridning bland annat genom Stiftshistoriska sällskapet”

Hedersprost, *Prost Honoris Causa*, är en titel som biskopen kan ge för särskilda insatser.

– Detta är andra gången jag utser två hedersprostar och jag gläds över att få göra detta innan jag lägger ned staven. De två nya hedersprostarna har på olika sätt gjort betydande insatser, säger biskop Åke Bonnier.

Kung Skarin och hans patriotiska efterapare

Johannes Magnus 1488-1544, med brodern Olaus Magnus 1490-1557.

I Medlemsbladet 2/2024 frågades på första sidan *Vår var förste svenske kung släkt med Noa?* Det är förstås fråga om vår siste utövande katolske ärkebiskop Johannes Magnus fantasikonstruktioner av kungalängden i hans stora verk om goternas och svearnas konungar 1554 (utgivet i Rom under våren detta år). Enligt denna hade svenskarna haft hela 143 kungar i följd, och de från deras rot utgångna goterna så många som 87. Även om inte allt är fabelhistoria så ger denna krönika ingenting nytt. Mycket är mer eller mindre avskrifter från tidigare författare. Tiden förutsatte många folks ursprung från tiden efter syndafloden, Noa och hans söner (i detta fall Magog: som egentligen är en passning från den judiske romaren Flavius Josephus) eller från ursparade trojaner.

I detta fall börjar den egentliga svenska historien efter året 816 e.Kr., då Karl den Store och hans efterföljare äntligen lyckades tvångsdöpa saxarna med avrättningar av klass folk-mord och brand i vad som amerikanerna kallade *mopping-up operations* under Vietnamkriget. Inget under, således, att Johannes föreskriver liknande behandling av kättare i sin egen tid. Det är alltså i högsta grad en katolsk historia.

Det borde då i högsta grad förtjäna att påpekas, att verket ganska nyligen översatts till svenska, nämligen så sent som 2018. Det skedde under titeln *Goternas och svearnas historia* och avkastade två stora volymer utgivna av Michaelisgillet och

Kungliga Vitterhets och Antikvitetsakademien. De består av själva verket på 724 sidor (inklusive ett ursprungligt index) och en kommentardel av Kurt Johannesson, prof. em. i retorik (med flera viktiga skrifter i ämnet, inte minst *Gotisk renässans* (1982) och Hans Helander prof. em. i latin på 376 sidor. De stora linnebanden levereras i en kassett.

Med tanke på just dessa fantasier kan man ju undra varför denna översättning och arbetet med den och de utförliga kommentarerna tillkommit i vår tid. För min egen del har Johannes broder Olaus Magnus *Historia om de nordiska folken* (1550) haft stor betydelse. Detta verk ger ett slags sammanfattning av senmedeltiden som är helt unik, inte bara för vårt land. Det var Olaus som också lät trycka Johannes historia i Rom. Men dessa arbeten är mycket olika, även om vissa moment finns i båda. I eftervärldens ögon är Olaus historia inte bara idéhistorisk utan ger inblickar i såväl etnologi och annan kulturhistoria. I motsats till broderns arbeten ger den mycket nytt där Olaus för eftervärlden blir den allra första källan till en viss sed eller föreställning. Den ger också prov på självständiga värderingar och åsikter, varav en del har återuppstått i senare tid, som i Montesquieus klimatlära på 1700-talet. Hans vidsträckta resor ligger till grund där han också inhämtat mycket från möten med olika människor som inte representerade prästeståndet. Även om det enligt tidens historiebok finns en massa ointressant och irrelevant som talrika hänvisningar till och jämförelser med antikens auktoriteter. Olaus märkliga *Carta marina* (Carta gothica) från 1539, tryckt i Venedig, är ett slags kontrollstation också för hans delvis upplysande vinjetter till historieverket (som dock överutnyttjas i vår tid). Också här var Michaelisgillet den första utgivaren av en översättning (1909-1925). Etnologen John Granlunds makalösa kommentar till *Historia om de nordiska folken* kom 1951. Även om kommentarsdelen för Goternas och svearnas historia kanske inte kommer upp till samma höjd är kvalitetskravet också här uppfyllt med råge.

Värdet av Johannes Magnus arbete är nästan uteslutande idéhistoriskt. Det finns gott om överensstämmelser mellan brödernas arbeten, inte att undra på när Olaus ju i detta fall ansvarade för broderns utgåva. Den patriotiska andan finns överallt. Båda skildrar den danska ärkefienden som listig, grym och falsk. Svenskarna faller gång på gång offer för sin godtrogenhet och ärlighet. Kuriöst återkommer denna karaktäristik i Gustaf Sundbergs berömda bilaga till *Emigrationsutredningen om Folklynnet och utvandringen* 1911. Om denna självömkan har för övrigt Herbert Tingsten skrivit en mycket läsvärd artikel kallad *Nationell självprövning* (i *Åsikter och motiv* 1963).

Johannes verk är uppdelat i 24 böcker. Som exempel skildras redan i bok 2 en kung Skarin som är av visst intresse för infödda skarabéer och andra västgötar:

”Han grundade också västgötarnas stad Skara, som fick hans eget namn. Han byggde den klokt nog bland sjöar och träsk, så att den blev lättare att försvara. Hans efterträdare har varit lika okloka när de låtit staden förfalla och avfolkas. Detta var det gamla sätet för goternas kungar.” Därefter ett kort avsnitt om borgen Aranäs, som Olaus i sin historia anser har haft samma fördelar i sitt naturliga försvar, innan vi får veta att: ”Staden Skara har dock bevarat något av sin forna värdighet som biskopssätet skänker den.” Denna sista mening ger i ett nötskal Johannes, och säkert också broderns, syn på den sociala pyramidens översta skikt. Biskoparna (de katolska) står på samma nivå som konungarna själva. Johannes utgav också

de svenska ärkebiskoparnas historia före honom själv, enligt egen uppgift skriven under den långa vistelsen i exil i Danzig 1536.

Det är sannerligen en paradox att Goterhistorien som skrevs av en katolsk ärkefiende till de lutheranska kättarkungarna – visserligen en extrem svensk patriot – blev ett slags legitimation för Sveriges stormaktstid, som var dogmatiskt protestantisk. Gustav II Adolf spelade själv vid sin kröning sagofiguren kung Berig (Berik) som skulle ha lett goternas utvandring från Skandinavien. Nu tjänade denna figur som en förebild för Sveriges erövringskrig i öster och söder. Det är här vi ser verkets egentliga betydelse, och den kan utmärkt väl motivera en översättning i vår tid. Som Johannesson skriver i sin text är Goterhistorien ”det mest inflytelserika verk som skrivits av en svensk historiker”. Det nytrycktes i Rom redan 1558, i Köln 1567 och i Wittenberg 1615 och översattes faktiskt till ryska på 1700-talet. Förkortade versioner kom på svenska 1611 och 1614. Erich Schroderus (bror till Johan Skytte) översatte i stort sett hela verket och det trycktes som *Swea och Götha Crönic*a år 1620. I Sverige påverkades den oftast bortglömde men intressante Johannes Messenius och bland de mera kända mystikern Johannes Bureus och Atlantikans Olof Rudbeck den äldre. Aktualiteten var i stort sett slut med stormaktstiden. Frihetstiden blåste nya vindar och födde en första egentlig historievetenskap.

Verket fick alltså enorm betydelse under ungefär etthundra-femtio år och reflekterade, trots excesserna, i stort sett samtidens krav på ett historieverk. I stor utsträckning var förebilden och konkurrenten Saxo i Danmark, som fått sin bitvis lika fantastiska kungaräcka att starta med en kung Dan, som gav namnet åt Danmark. Men Saxo skrev omkring sekelskiftet 1200, 350 år före Johannes och stödde sig delvis på norröna källor. Graden av ogenerat fabulerande hos Johannes Magnus var dock oöverträffad (som påpekas av Johannesson i kommentaren).

Å andra sidan rymde denna samtid som bröderna Magnus föddes in i även frön till kritik av denna typ av historieskrivning. Det var ju Columbus, Kopernikus, Vesalius tidevarv. Men även lutheranen Olaus Petri var skeptisk, fördömde smått de gotiska barbarerna och kritiserade påtvingade krig (hans arbete kom naturligtvis aldrig att publiceras).

Det som också präglar verket är att det bland dessa kungaöden uppfinns moraliska och lärorika exempel. Det fungerar som en ”fromhetens furstespegel”. I många fall ser man allegoriska anspelningar på svensk historia, inte minst på Gustav Vasas karriär. En viktig princip har varit att kungarna alltid valdes, inte att kungabarn ärvde makten.

Ändå tillägnas verket inte bara påven Julius III, utan även Gustav Vasas söner, särskilt den äldste, den blivande kungen Erik. Det var han som först inordnade sitt kungnummer efter Johannes berättelse. Den fjortonde Erik. Liksom bröderna som skulle bli Johan III och Karl IX. Barnbarnet Gustav II Adolf bär sitt nummer helt oberoende. Han som hade mest nytta av Johannes Magnus Goterhistoria.

Christer Westerdahl

PS. Jonas Nordin har en läsvärd anmälan av Goterhistorien 2020 i en understreckare i Svenska Dagbladet 12/5 2020, med den något märkliga titeln ”Så skapades bilden av svenskens rysliga vanor”.

Jubileum på jubileum, och sedan en bok

Del av klockspelet lyfts upp

Detta nådens år 2024 har vi all anledning att instämma med dem. Två jubiléer för Skara domkyrka ska nämligen uppmärksammas. Dels att det är 25 år sedan som den senaste stora renoveringen genomfördes, dels att det är 10 år sedan som domkyrkans klockspel invigdes.

Klockspelet blev en gåva från enskilda, församlingar och sammanslutningar i samband med 1000-årsfirandet av Skara stift. Historien är känd – Olof Skötkonung lät döpa sig i Husaby omkring år 1008. Då skedde ett religionsskifte. 1014 fanns den förste biskopen Thurgot på plats, och därmed kyrkan som organisation.

Prosten Erik Långström i just Husaby tog initiativ till den lyckade insamling, som gav dagens domkyrka en ”födelse-dagspresent” 2014, klockspelet.

År 1999, för att vara exakt lördagen före första advent, kunde biskopen Lars-Göran Lönnermark inviga domkyrkan efter en stor och, inte minst för koret, genomgripande restaurering. Arkitekten hette Jan Lisinski på Arksams arkitektbyrå, och många var det som fanns i olika ansvarspositioner. Detta har ännu inte dokumenterats. Som ofta när kyrkor ska göras om bröts åsikterna om detta var något bra eller dåligt. Idag är alla utan undantag glada för att domkyrkan, återigen, framträder som en riktig katedral med högkor, krypta, centralaltare och breda sidogångar.

Skara stiftshistoriska sällskap har ställt sig bakom ett projekt som innebär att utge en fin bok, som på ett informativt och smakfullt sätt dokumenterar hur det var och hur blev som det blev. Ritningar, planer och diskussioner kommer att redovisas. Likaså den krävande byggprocessen, med dess utmaningar och intensiva arbete. Dessutom kommer flera röster att berätta hur domkyrkan fungerar i den dräkt den fick 1999.

Förre domprosten Anders Alberius är redaktör och har uppgiften att samla ihop ca 10 kapitel med olika författare, både av dem som var med då och dem som är med idag. Planerad utgivning blir under första kvartalet nästa år. Mer information kommer löpande i detta meddelande.

Varnhemsorgelns påpasslige fotograf

1870 skulle den gamla kyrkorgeln i Varnhems klosterkyrka rivas. Orgeln var i sådant skick att den inte gick att reparera eller rädda. Den hade stått i kyrkan sedan 1673 då den invigdes och blev ”pricken över i:et” vad gällde Magnus Gabriel De la Gardies restaurering av kyrkan. Denna var då helt förfallen men sedan greveparet utsett kyrkan till sin begravningskyrka påbörjades restaureringsarbetet.

Greveparet utsåg Varnhem till sin begravningskyrka

Magnus Gabriel De la Gardie (1622–1686) och hans maka Maria Euphrosyne av Pfalz-Zweibrücken (1625–1687) är starkt förknippade med Läckö slott och dess grevskap. I detta grevskap ingick också slottet Höjentorp i Valle härad liksom klosterkyrkan i Varnhem. Om Läckö slott var det De la Gardieska stamgodset så skulle Varnhem bli gravkyrkan. Kopplingen mellan de båda platserna är tydlig och De la Gardies engagemang i klosterkyrkan tog sin början bara ett par år efter att han fått ärva grevskapet. Redan 1654 planerade greven för en präktig orgel till kyrkan.

Jonas Rudberus

Lidköpingspräst byggde orgeln i Varnhem och Lidköping

De la Gardie hade kontakter med flera orgelbyggare och organister, en del av dem var anställda av honom med bas i grevskapet, bl. a. i Lidköping. Under 1600-talet sågs orgelverket som ett av de mest avancerade man kunde bygga, att jämställa med urverk. Greven beställde orglar såväl till sina slott (Läckö) som kyrkor. Kronan på verket var Varnhems orgel. Orgelbyggare blev grevens gamle vän, prästen och orgelbyggaren Jonas Rudberus i Lyrestad, som samtidigt, 1674, tillsattes som kyrkoherde i Lidköping och därmed i praktiken fungerade som grevskapets ”biskop”.

Den rikt utsirade barockorgeln kom att bli den ståtligaste delen i klosterkyrkans nya inredning och bildhuggerierna gjordes av grevens skulptör på Läckö slott, tysken Baselaque. Efter avslutat projekt i Varnhem påbörjade Rudberus bygget av en ännu större orgel i Lidköpings Nikolaikyrka, som kom att bli ett av landets då största orgelverk.

Lidköpingsläroaren Hilder Werner fotograferar orgeln i Varnhem

Orgeln i Varnhem förföll snabbt efter reduktionen och kasserades slutligen. Påpassligt nog fotograferades orgeln 1870, strax före rivningen, av teckningsläroaren vid Lidköpings läroverk Hilder Werner. Tack vare dessa fotografier vet vi idag hur den såg ut och hur den var utsmyckad och i det pågående rekonstruktionsarbetet för en ny De la Gardieorgel i Varnhem är detta fotografi ovärderligt – inte minst för uppmätningar av olika skulpturer och mönster.

Hilder Werner var född i Örebro den 13 april 1841 och avled i Lidköping den 27 maj 1913. 1861, vid tjugo års ålder, öppnade han en diversehandel i Falköping-Ranten varefter han blev elev vid Konstakademien 1869–1871. Han var anställd som teckningsläroare vid Lidköpings lägre allmänna läroverk 1876–1908. Under 1860- och 1870-talen reste han omkring i Falbygden och förtecknade och ritade av fornminnen och arkeologiska föremål. Han kom också att bli en känd fotograf i Lidköping och en stor mängd foton från honom finns, inte minst med olika stadsvyer.

Författat böcker med västgötsk historia

Som författare utgav han en rad skrifter om Västergötlands fornminnen som han själv illustrerade. Dessutom gjorde han sig känd som en kunnig numismatiker. Ett stort antal av hans planscher med fornminnen, västgötska kyrkor, kyrkoinventarier, gravstenar och jordfunna föremål förvaras vid Lidköpings museum.

Hans utgivna böcker är följande:

Westergötlands fornminnen: anteckningar, 1868.

Antiqvariska berättelser I-II, 1870, 1873.

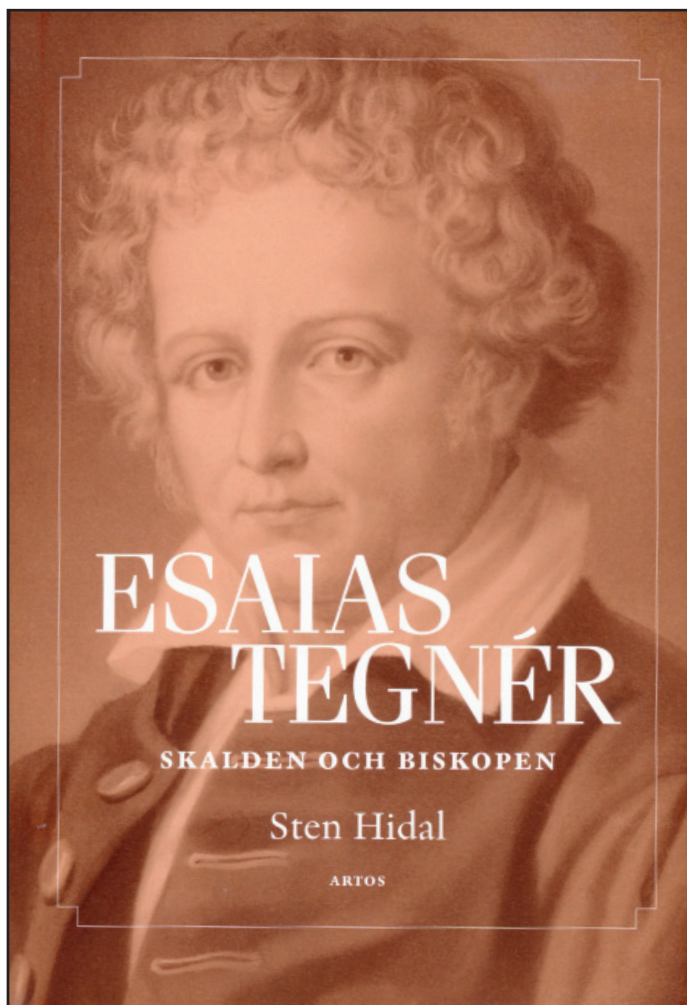
Mynt funna i Vestergötlands jord beskrifvna 1879. Med fem originalfotografier.

Varnhems kloster och kyrka I-II, 1878–1881.

Noterbart är att boken om *Varnhems kloster och kyrka* innehåller tio fotografier som är tagna av Werner. Boken är därmed en av de tidigaste svenska fotoböckerna.

Robin Gullbransson

Esaias Tegner. Skalden och biskopen

När Tegnér avled var han hyllad som Sveriges nationalskald. Då *Frithiofs saga* utkom 1825 blev den omedelbart en stor internationell framgång som tonsattes och översattes till olika språk (trycktes i 60 upplagor innan sekelskiftet!). I dag är Tegnér mer eller mindre glömd som skald. Hans namn förknippas ibland med de stora ljusa kyrkorna som byggdes lite varstans under hans tid och fick namnet tignérlador.

I boken *Esaias Tegnér. Skalden och biskopen* skildras både författaren och ämbetsmannen. Tegnérns rika litterära produktion under 1800-talets första decennier belyses liksom hans verksamhet som professor i Lund där han bland annat förnyade studiet av grekiska. Vidare lär vi känna biskopen Tegnér, som förutom att vara stiftschef, också satt i riksdagens prästestånd. I sin samtid var han uppbyren som talare och i sitt eget stift som kyrkobyggare. Framför allt var han en lysande brevskrivare. Hans i elva band utgivna brev har ingen motsvarighet på svenska. Boken berättar också om Tegnérns sammansatta personlighet som rymde motsättningar och hans komplicerade relationer till olika kvinnor, bland andra Fredrika Bremer.

Född i Värmland

Esaias Tegnér föddes 13 november 1782 på Kyrkerud komministerboställe i By socken, utanför Säffle, yngst av sex syskon. Hans far var komministern Esaias, bondson från Tegnaby i Småland, och hans mor var Sara Maria Seidelia, prostdotter från Kila i Värmland.

Han blev tidigt faderlös. Släkt och vänner förstod hans stora

begåvning och han fick förmånen av språk- och litteraturstudier i privat regi. 1799 skrevs han in vid Lunds universitet där han gjorde en snabb karriär; docent i estetik redan 1803. Men han fick också arbeta hårt med sina studier. Om sig själv som ung student skriver han i sina *Sjelfbiografiska anteckningar*: ”Vanligtvis studerade jag 18-20 timmar af dygnet. I förströelser vanliga för min ålder, i umgänge och det egentliga glada studentlivet deltog jag sällan eller aldrig, och ansågs därför för folkskygg, förläsen och besynnerlig”.

Professor och biskop

1810 blev han professor i estetik och 1812 dessutom i grekiska. Han tilldelades Svenska Akademiens stora pris 1811. 1824 utnämndes han till biskop i Växjö. Diktningen fick stå tillbaka för arbetet. Hans offentliga tal väckte stor beundran men hans mentala och fysiska hälsa blev allt sämre. Sjukdomsperioder och hårt arbete tog ut sin rätt, och 1840 drabbades han av en sinnessjukdom från vilken han aldrig helt återhämtade sig. Vid hemkomsten från hospitalet var han, i praktiken, en bruten man och han dog 1846 hemma på biskopsgården Östrabo efter flera slaganfall.

Författaren Sten Hidal är professor emeritus i bibelvetenskap. Han har tidigare gett ut *Tegnér och kristendomen* (2020).

Johnny Hagberg

Ömhetens Gudsmoder

Katedralen - ett skapat mysterium där både efter både strävar mot det eviga. Det som jag saknar ord för.

Några svalor med nattblåa vingar, hitkomna under nattens mörker från sydliga kontinenter och oceaner, rundar tornen i en fladdrande visshet och upprymdhet. Deras drillar ekar över katedralsplatsen. Svalor har omslutit kyrkan med sina vingslag under tusen år. Så även tranorna som föredrar plogflykt för att underlätta resan och sammanhållningen. Rymden vibrerar av deras rop och mäktiga vingsus. Tveklösa framtidstecken i skyn mot nya väntande land. Vi visar dem ingen väg. Flyttfågeln hittar med inbyggda kompassvägar i sitt väsen. Flyttningsprogrammet finns redan nedkodat. I sitt inre ser de och litar på kartbilden fram till sitt mål. Men kartbilden i fågeln ... var är den belägen? Forskningen är svarslös. Som inför min längtan efter det eviga bortom döden. Var befinner sig detta mysterium inom mig? Något jag aldrig kommer att förstå. Jag bara är.

Jag går in i katedralen [Skara domkyrka]. De smala fönstren med glasmålningarna är ljusintagen utifrån. Möter den ljuslåga som finns i allas ögon. Det ljus som kommer inifrån.

Glasfönstrens bilder är utåtvända för att ge ljuset möjlighet att berätta för mig. Ljuset i Bo Beskows bilder förklaras inifrån. Speglar dem fram till min plats vid kryptans ingång. De är inte statiska. Blir levande av solljusets krafter i mötet med mitt ögas fotoreceptorer. Bilderna lossnar ur sina ramar, blir budskap som svävar ut i rummet.

De blir mitt liv. Letar sig in i min kropp och själ. Förenar sig med mitt blods vindbrus och eviga bränningar. Bilderna gör mig sällskap under varje andning och pulsslåg. De bär ett litet hjärta, och i detta lilla finns ett större som för mitt liv framåt. De följer mig i det som rör sig i min själs gömslen

av bräcklighet och Brustna livsdrömmar. Letar upp mig. Ger mod och hopp. Deras budskap är med mig på mina tanke- och känslor till det som jag ofta är omedveten om, men anar. De ansluter till och beskriver mitt liv.

Katedralens väggar är genomsläppliga. Rör sig i vågor av värmande ljus som strömmar ut i världen i alla riktningar. Osynliga änglar svävar ut och in i en evig rörelse. Rummet strålar av ett seende ljus med den utsägliga Blicken. Ser min bräcklighet, men även gudsavbildens skärvar.

Mina ögon dröjer sig kvar i glasmosaikens bild av Ömhetens Gudsmoder Maria. Hennes ansikte förklaras på ett särskilt sätt i förmidagsljuset. Jag möter hennes Ansikte när hon beslutamt och med ömhet bär Kristusbarnet i sina armar ut till en väntande värld. Några solstrålar för denna ömhetens rörelse fram till mig. Den är min och Kyrkans kallelse. Var jag än rör mig i rummet följer hon mig med en Blick som flyttar in i mig, omsluter mig på alla sidor. Jag lever och andas genom den. Den möter mig både inifrån och utifrån.

Några år senare kommer hon att bära sitt barn till graven. I hennes ansikte finns drag av en moders djupa sorg men även ett stråk av visshet om att det är en segrande Gud hon bär.

I mitt hjärta uppfattar jag Gudsmoderns viskning: varför har du kommit hit och vad söker du? Att kunna tro, andas jag. Gör ingenting, svarar hon. Tron möter dig. Den är redan nedkodad i ditt väsen. Det är inte din förmåga som räknas utan din längtan. Det tror i dig även om du inte känner det. Ge dig hän och släpp fram det du bär inom dig. Låt dina medvandrar fatta dina utsträckta händer och låt dem få del av ditt liv. De är Guds ansikten och hjärtan som vill dig väl. Var inte rädd! Guds rike bor i oss. När du sitter under ett träd är du inte bara dig själv, utan också en del av trädet. Precis som du är en del av människorna omkring dig. Så är det också med Guds rike, du är en del av det.

I Gudsmoderns Ansikte skymtar ett leende. Ett leende som inte går att kopiera eller spela, men som konstnären med ömma penseldrag lyfter fram ur sitt inre. Jag besvarar hennes leende som varar ett ögonblick. Men den korta stunden är bottenlös som den blå himlen. Den kommer från en obesudlad värld som min längtan reser till där ingen beräkning styr kärleken. För en sekund känner jag mig delaktig av detta livs fullhet. Jag genomströmmas av ett benådat ögonblick.

Gudsmoderns liv har präglats av att vara utsatt och bortstött. Att vara flykting. Att sörja. Hon för mig till det blodstänkta krucifixet framme i korets dunkel där världshistoriens märkligaste drama utspelar sig. Hon ser sitt älskade barn hänga och dö på ett kors. Att förlora ett barn, det mest smärtsamma av allt. Men hon vet även något mer. Därför är Gudsmoderns leende överställt döden. Hon är mor till Världens Ljus, det sanna Ansiktet i tiden som ser på varje skapad varelse med samma kärleks Blick. "Där det finns kärlek öppnar sig ögat" (Rickard av S:t Victor 1100-talet).

Någon log mot någon i ett mörker. Och leendet besvarades, som dess spegelbild. Detta hände i begynnelsen i ett: "Ljus av ljus ... i det har allting blivit till som är till". Leende söker leende. Som det lilla spädbarnets första leende möter föräldrarnas. Ett Jag och ett Du möts i den djupaste kärleken.

Min närvaro i katedralen väcker en visshet om att jag tillhör ett rotsystem med förgreningar till alltings ursprung. Denna sanning glimmar till i Gudsmoderns Ansikte i vår katedralsljus.

Vid min sida vid kryptans port känner jag Sankta Elins närvaro. Helgonet som trots dödshot återvände till Västergötland från sin resa till Jerusalem. Sankta Elin återvände för kärlekens och barmhärtighetens skull. När hon var på väg till Götene kyrkas invigning mördades hon. För sin ömhets skull. Men tiden har inte glömt henne. Hon tände ljus efter ljus i en mörk tid. De brinner än idag. Hon, Guds tjänarinna, har gått in genom porten till vår katedral. Jag hör hennes mjuka fotsteg med sitt särskilda ärende, framtidsrytm och språk av barmhärtighet.

Biskop Brynolf (1100-talet) tolkar sankta Elins umbärande som en skulptörs formgivning; "Lidandet formade henne fullkomligare med förföljelsens och trångmålens slag. Och kärleken till skaparen växte dag för dag, och hon längtade ivrigt efter glädjen och friden i det himmelska hemlandet."

Sankta Elin bar på ett hjärta som återspeglade Guds Ansikte i tiden och som ser på varje skapad varelse med samma kärleksblick.

Det Ansikte som Ömhetens Gudsmoder Maria bar in i världens mörker och in i mitt hjärtas innersta rum.

Erland Svenungsson

Hattmakarsonen som blev ärkebiskop

En av de ärkebiskopar som gått till historien på ett speciellt sätt är Anton Niklas Sundberg. Inte minst alla anekdoter kring honom lär hålla hans minne vid liv.

Sundberg var född i Uddevalla den 27 maj 1818. Fadern var hattmakare. Han var en lysande begåvning med ett kraftfullt yttre. Student blev han i Uppsala 1836. Efter 6 år promoverades han som *magister primus* 1842. Till docent utnämndes han 1845 i ämnet symbolik och dogmhistoria. Samma år prästvigdes han och kom sedan att vara lärare vid Uppsala katedralskola 1845-1849. Efter olika förordnanden blev han professor i Lund 1852 och var universitetets rektor 1861-1862, domprost i Lund 1861, biskop i Karlstad 1864 och ärkebiskop och prokansler 1870 och invald i Svenska akademien 1874. Den 2 februari 1900 slutade han sin levnad och är begravd på Uppsala gamla kyrkogård.

Vem var ärkebiskop Sundberg?

Vem var då mannen bakom denna lysande karriär både inom universitetsvärlden och i kyrkan? I skriften "Sundbergiana – en samling anekdoter" utgiva av Axel Norelius (1858-1931) år 1900 står det följande om honom:

Sundberg företrädde konservativa idéer både politiskt och kyrkligt. Han var starkt emot väckelserörelserna då de splittade sockengemenskapen och bar starka drag av egenrättfärdighet. "Han var känd som en mycket bildad, skicklig, färgstark och representativ person. Han var känd för att bruka kraftord, men han ansåg själv inte att han missbrukade Guds namn. Däremot fanns den enligt honom inget som hindrade att man smådade "den Phule" och använde dennes namn."

En känd historia är då Karlstad brann 1865. Det sägs att den fromme borgmästaren grät och bad medan biskop Sundberg svor och släckte. Han var mån om sin värdighet och tålde inte att man ruckade på denna. Vid en felpacering klagade han högljutt: "Var ni sätter A. N. Sundberg sk..er jag i men inte var ni placerar Svea rikets ärkebiskop!"

Fritt och självständigt *tänkte* han, ledd av ett klart, genom studier och rik erfarenhet odlat förstånd; fritt och självständigt *talade* han, orädd uppåt och nedåt; fritt och självständigt *handlade* han, oberörd av främmande inflytelser endast under intrycket av en omutlig rättskänsla och sporrad allenast av ett ärligt uppsåt att söka och finna det rättaste, klokaste och bästa.

"Häll ut den där smörjan..."

Vid ett prinsdop som Sundberg hade hände följande: En vattenskål är framsatt. När Sundberg ser denna frågar han barskt: "Hvad är det för vatten i skålen där?" och fick till svar "Det är sådant som drottningen låtit hämta från Jordan". Svaret kom snabbt från ärkebiskopen: "Häll ut den där smörjan och slå dit rent, ljummet Årstavatten!"

"Anton Niklas Sundberg sitter lika bra på vilken stol som helst, men *här* är platsen för Svea rikets ärkebiskop", yttrade han en gång, då de kungliga gästade Uppsala och det blev tal om en placerings fråga.

När han missade tåget till Stockholm uttryckte han sin beundring genom att säga: "Där gick tåget åt helv..te och jag som skulle med!"

"Klockan 12 badar jag."

På en badort där ärkebiskopen tillfälligtvis vistades, var han

med på en högmässa i kyrkan. Predikanten, en ung präst, sökte göra sitt bästa men kom snart ut på värtalighetens djup och glömde tiden. Ärkebiskopen hörde på en stund, tog upp klockan och yttrade hörbart för alla och för predikanten: "Klockan 12 badar jag." Det dröjde inte länge, innan man hörde *Amen* från predikanten.

Då det vid ett plenum i riksdagen debatterades en fråga rörande skottpengar på rovdjur, visade lantmännen för densamma ett så livligt intresse, att talmannen-ärkebiskopen tyckte att överläggningen blev för långgrandig. Till sist reste han sig otåligt, kastade klubban till vice talmannen och gick sin väg, under det att han tämligen högt mumlade: "Här blir ta' mig f-n ingen ordning, förrän man får skottpengar på bönder också."

"Jag viger inga grannlåtsbiskopar!"

Det var en tid då Sverige faktiskt hade 13 biskopar. Det trettonde var ordensbiskopen. Kung Oscar önskade, att ärkebiskopen skulle på vanligt sätt inviga den siste av dessa biskop i sitt ämbete. Men Sundberg kände sig icke tilltalad av ordensväsendet och vägrade med orden; "Jag viger inga grannlåtsbiskopar!" Konungen blev ganska onådig höröver och invigde, då ärkebiskopen förblev oböjlig, själv i egen-skap av kyrkans *summus episcopus* Grafström till värdigheten. Men efter Grafströms död har icke någon ny ordensbiskop kommit ifråga.

Trots sitt motstånd mot ordensväsendet mottog han Nordstjärneordens storkors 1869, Ledamot av andliga ståndet för Serafimerorden 1873 och mottog serafimerorden med briljanter 1895.

Ordnar kan ha sina problem och det fick Sundberg erfara vid en fest på Stora Gillesalen i Uppsala. Det var den legendariske och originelle professorn i grekiska Spångberg som förgat sig på Sundberg och ryter: "Jag fruktar Gud, jag ärar konungen och älskar mitt fosterland, men jag krusar ingen, allra minst en uppklädd kraschanerad bohuslänning."

Johnny Hagberg

Äntligen en biografi över Erling Eidem

Nyss utkommen är professor Anders Jarlerts biografi över professorn och ärkebiskopen Erling Eidem; *Erling Eidem, den personlige*.

Eidem (1880-1972) var född och uppvuxen i Göteborg. Han disputerade 1913 i Lund, var kyrkoherde i Gårdstunga 1924-1928 för att mellan åren 1928-1932 vara professor i Nya testamentets exegetik i Lund.

Eidem efterträdde den karismatiske, dynamiske och idérike Nathan Söderblom (1866-1931). Det var ingen lätt uppgift att komma ur skuggan av sin namnkunnige företrädare. Men han lyckades – på sitt eget sätt. Han behövde inte kopiera någon annan utan var i allra högsta grad sig själv vilket han visade under sin ämbets-tid. Själv tvekade han till uppdraget och kände sig inte beredd för denna uppgift. Men så tog plikt-känslan och tjänaridealet över och han vigdes till ärkebiskop i Uppsala domkyrka.

Med tjänsten följde även att han blev prokansler för Uppsala universitet. Denna ordning hade varit sedan de första universitetskonstitutionerna från 1626. 1934 beslutades om dess avskaffande men Eidem uppehöll denna tjänst till sin avgång 1950. I Lund försvann den två år tidigare.

Eidem var ärkebiskop under hela tiden som Tysklands Nationalsocialistiska parti var vid makten. Eidem var en tydlig (somliga menade dock otydlig) motståndare mot antisemitismen och raslagarna i hans älskade Tyskland. Landet där han studerat före det första världskriget. Han försökte med olika medel bistå utsatta och stöttade inte minst den svenske prästen Birger Forell i Berlin som betydde mycket för räddning av judar.

Vid en audiens med Adolf Hitler i maj 1934 tog han upp den tyska kyrkans situation. Reaktionen lät inte vänta på sig. ”Det var som en agitator hade talat till en folkmassa på tusentals personer --- Han eggade upp sig själv ..., slog handen i bordet, ögonen sprutade eld.--- Jag märkte inte något av statsman, knappast heller av en bildad person.” När Hitler hade talat oavbrutet i ungefär 40 minuter ville Eidem räcka honom handen till avsked. Eidem betraktade mötet som totalt misslyckat.

Bland svenska präster fanns det både en och annan, inte minst biskopen och ecklesiastikministern Sam Stadener som intog en positiv hållning gentemot Tyskland. Eidem hade svårt för dem då han menade att nationalsocialismen var en fiende mot den kristna tron, en annan religion. Överallt försökte han i predikningar och föredrag lyfta fram att vi är ett i Kristus oavsett ras.

Eidem var ett av tretton barn. Fadern Anders Magnus Andersson var ensam ägare av grossistfirman Örnberg & Andersson. Han ägde också glasbruket i Fåglavik. Fadern dog redan 1891 men efterlämnade en förmögenhet på omkring 8 miljoner kronor i dagens penningvärde, som gjorde att Erling Eidem kunde leva ekonomiskt oberoende under sin studie- och forskningstid, och även kunde gifta sig. Hans moder Pauline Rosine dog två år efteråt endast 55 år gammal. Syskonen kom att få ta hand om varandra.

Bland det sista offentliga som Eidem utförde var att jordfästa Dag Hammarskjöld den 29 september 1961. Detta var den första begravning som sändes ut i TV. Begravningen kan ännu ses på *Youtube*.

Ärkebiskopen stod kungahuset nära och fick döpa samtliga fyra prinsess- och ett prinsbarn. Han kom även att begrava deras fader, den blott 40-årige prins Gustaf Adolf som dog i en flygkrasch 1947. Han vigde också prinsessan Ingrid med Danmarks kronprins Fredrik (IX) 1935.

Landets högsta utmärkelse – Serafimerorden – tilldelades honom redan 1938.

Hans bibliotek innehöll, då det var som störst, ca 12-13 000 volymer. I de flesta bundna böckerna fanns hans exlibris som maken Elisabeth utfört 1907. Han var en god boksamlare som hellre ägde boken än att behöva låna den på ett bibliotek. Han var även en teologisk och andlig författare som utgivit ett stort antal böcker i olika ämnen. Kanske ser man förts nu i backspeglarna hans storhet som bibelforskare, mystiker och andlig författare.

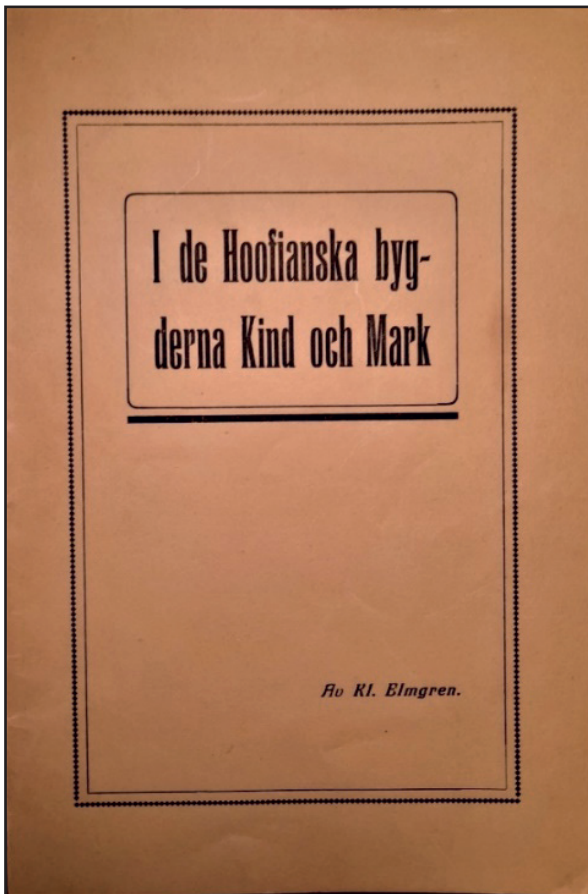
Eidem flyttade som änkeman till Vänersborg där hans dotter Astrid med familj bodde. Han lämnade detta jordeliv den 14 april 1972.

Johnny Hagberg

Klas Elmgren och hoofianerna

Smälänningen Klas Alfred Elmgren föddes 1866 i Tsveta socken i Kalmar län och blev, som det heter i K. A. Rundbäckes historik över Jönköpings Missionsförening, "tidigt förd till Herren".¹ Han började predika offentligt 1884, var en tid verksam i trakterna kring Hjo och Skövde, och 1887 träffade han predikanten A. G. Fredén som precis skulle påbörja missionsverksamhet i Kinds och Marks härad för Jönköpings Missionsförenings räkning när han blivit kallad till tjänst i Augustanasynoden i Amerika. De kom överens om att Elmgren skulle göra en predikoresa i häraderna under september och oktober i Fredéns ställe. Han beskriver sina äventyr i Kind och Mark i flera av sina böcker, särskilt i den lilla skriften *I de hoofianska bygderna Kind och Mark* från 1917.

Det var under sin tid i området, skriver han i förordet, som han kom att "lära känna två religiösa riktningar i de nämnda häraderna, nämligen hoofianer och schartauaner. Visserligen voro de förra gamla och få, men när jag under mina predikningar hade anfört ord ur Hoofs postilla sådana som dessa: 'Lägg dina döda ben vid korset

och låt blodet rinna ned på dem, så få de liv', eller 'spikarna sang, hammaren klang, så älskade Gud världen', kunde någon gammal man eller kvinna komma fram och säga: 'Detta hörde vi såsom små barn, när vi följde far och mor till kyrkan och hörde Hoof'".² Det var hos de som fått intryck av Hoof Elmgren fick tillfälle att verka, medan schartau-anerna alltid mötte honom med stor misstänksamhet "ty det ingick i deras lära att ingen annan än prästen var förordnad att tala i andliga ting".³

1 Rundbäck 1928, s. 105.

2 Elmgren 1917, s. 4 f.

3 Elmgren 1917, s. 5; Elmgren 1927, s. 58; Elmgren 1921, s. 38.

Elmgren anlände till Borås söndagen den 4 september och talade i stadens missions-förening för en liten grupp missionsvänner. Påföljande tisdag reste han med predikantkollegan Gustaf Wahlborg som stöd till Svenljunga.⁴ Fredén hade ordnat en lokal i kyrkbyn och predikanterna inackorderades hos rättaren Gustaf Andersson i Torstorp, som var inflyttad från Skara och "trodde på Jesus och kände väl till missionsverk-samheten i sin hembygd".⁵ Under en vecka talade de unga männen på kvällarna i den hyrda lokalen, under dagarna hjälpte de värdfolket med havreskoriden och "gjorde ett och annat husbesök i byarna däromkring för att samtala med folket om Guds rike och dela ut traktater".⁶

Söndagen den 11 reste de till Örby i Mark där en lokal var hyrd hos en lantbrukare i Skene by.⁷ Omkring tio åhörare hade samlats. Efter mötet skjutsades de till Kattunga missionshus. "Några missions-vänner hade tillsammans med baptisterna byggt detta hus", skriver han. "Åhörarna voro icke många; ty folket var i allmänhet förskräckt för att höra några lekmän, varnade som de blivit under årens lopp av schartauanska präster".⁸

När den första veckan var till ända lämnades Elmgren ensam på fältet, där han fick förnyad kallelse att arbeta till oktober 1888. Missionsföreningens styrelse meddelade genom brev att den beslutat kalla honom som extra predikant för att fortsätta arbetet i Älvsborgs län. Elmgrens son, teologen Henrik Elmgren, skriver i sin bok *Frida. Berättelsen om en resepredikants hustru* att Elmgren som extra predikant hade fått sig anvisat vad som ansågs vara ett "mörkt" arbetsfält i södra Västergötland. "Väckelse- och missionsvännerna benämnde ofta dessa trakter för 'mörka orter' eftersom inte någon lekmanaförkunnelse förekommit där och inte heller tolererades av prästerskapet, som i allmänhet reagerade negativt mot väckelserörelserna och kolportörernas verksamhet. Allt detta betraktade prästerna närmast som villfarelse och som olovlig inblandning i svenska kyrkans ordning."⁹ När Elmgren i mars 1889 blev ordinarie predikant i föreningen blev Kronoberg hans huvudsakliga arbets-område.¹⁰ I boken *Min första predikoresa i Kronobergs län* (Jönköping 1938) berättar han dock att föreningens kvartalsmöte i maj 1889, alltså när han blivit ordinarie predikant, beslutade att han skulle återvända till mörkret i Kind och Mark under försommaren, och först på sensommaren börja predika "hos mina kronobergare".¹¹

4 Wahlborg (1854-1903) var från N. Ving och kallades till predikant i Jönköpings Missions-förening 1887.

5 Elmgren 1927, s. 58.

6 Elmgren 1917, s. 4.

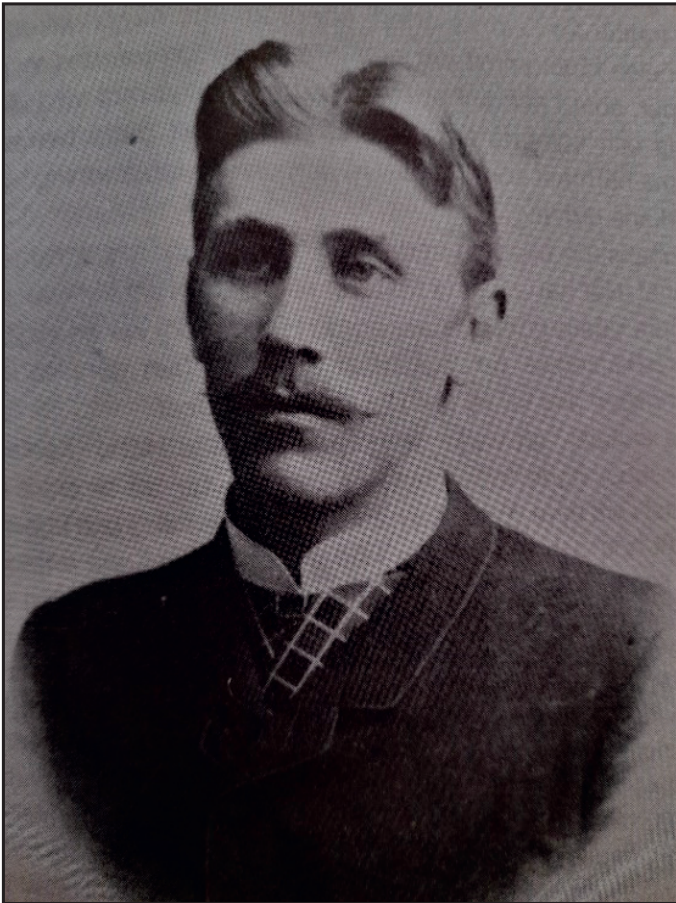
7 Prosten Block i Örby skrev i sin ämbetsberättelse att detta år "förhyrde Waldenströmska kolportörer nära järnvägsstationen i Skene för ett år lokal för konventiklar". Citerat efter Winberg 1989, s. 169.

8 Elmgren 1927, s. 58.

9 Elmgren 1983, s. 30. Se Åberg 1972, s. 77.

10 Rekryteringsproceduren i missionsföreningen var att en kandidat först tjänstgjorde en tid som extra predikant och sedan efter noga prövning antogs som ordinarie. "Ingen intogs i föreningen, om inte de blivande kollegorna kände kandidaten och enhälligt tillströkte valet." Åberg 1972, s. 49.

11 Elmgren 1938, s. 104. Elmgren inleder denna bok med en beskrivning av åkianerna.

Klas Elmgren (1866–1938) hette från början Johansson, men bytte efternamn för att skilja sig från de sju andra Johanssöner som predikade för föreningen. Foto ur Elmgren 1983.

Elmgren besökte de flesta av Kinds socknar och flera av Marks, samt även några platser i Halland. I början av 1888 begav han sig i sällskap med Adolf Johansson från Bollebygd, som då var föreståndare för Viareds missionsförsamling, ut på en vandring genom några av Marks socknar.¹² De ”vandrade till fots, ofta i djup snö, under ett par veckors tid genom denna del av Mark. Här och där fingo vi i ett och annat torpare- och bondehem hålla en bibelstund, och för övrigt delade vi ut traktater och talade med människorna om det som tillhör Guds rike. Överallt mötte oss mer eller mindre den schartauanska andan. Den höll före, att all andlig verksamhet utom stadskyrkans [sic] var av ondo. Trots detta träffade vi någon eller några i varje socken, som hade fått intryck av lekmanverksamheten och därför öppnade sina hem för ordets predikan”.¹³ De besökte under denna vandring Skephult, Kinnarumma, ”Yxabäck”, Tostared och Fotskäl.

Under sin vistelse i Mark senare på våren 1888, skriver han i sitt magnum opus *Jönköpings Missionsförenings historia* (Jönköping 1921), ”gick jag ut en dag för att utdela skrifter och tala med människorna i andliga ting. Färden gick förbi Hajoms kyrka, och där pågick passionspredikan. Jag gick in och satte mig på läktaren och hörde på”.¹⁴ Predikanten var kyrkoherde Mjöberg från Berghem, som efter gudstjänsten ställde sig i gången och ”började varna för en kringvandrande person, som gick omkring i församlingarna och spridde skrifter

och predikade”.¹⁵ När Elmgren gav sig till känna som den kringvandrande försvann kyrkoherden snabbt in i sakristian, men Elmgren passade på att på kyrkbacken bjuda in de församlade till ett möte några dagar senare i Fänriksgården i Hajom, där han fått tillstånd att hålla en sammankomst.

Mycket folk samlades vid detta tillfälle, ”så att de ej fingo plats i huset utan en del måste stå utanför”.¹⁶ Detta kan ses som en parallell till Hoofs förkunnargärning; Elmgren skriver att kyrkorna Hoof predikade i ”kunde ingalunda rymma dem alla, utan många fingo stå utanför och försöka att uppfatta något ord”.¹⁷ Själva mötet genomfördes under lugn och ro, men efteråt när de flesta gått hem uppstod tumult då ett trettio-tal statskyrkliga ungdomar dök upp. ”Nu fick jag veta, att komministern i Hajom varnat för mig samma dag i kyrkan”, och ”framhållit det villfarande uti att höra lekmän predika. Detta hade verkat så, att dessa ynglingar infunnit sig och beslutat att hämnas på mig, då kvällen kom och folket gått hem. Många av ungdomarna voro druckna, och nu drog en del av dem sina knivar och menade, att det skulle bli slut med sådana sammankomster”.¹⁸ Det framgår inte hur han klarade sig ur knipan.

En annan sammandrabbning med det etablerade prästerskapet ägde rum i Viskafors. Han utsåg en plats utmed landsvägen där han tänkte predika för fabriksarbetarna efter arbetsdagens slut, och ”gick också in på kontoret och delgav herrarna mitt ärende. Men det skulle jag aldrig ha gjort, ty de skickade bud efter prästen, som infann sig, när arbetarna strömmade ut ur fabriken. – Där stodo vi nu båda för att föra dessa får till bete.”¹⁹

Prästen läste ur Paulus avskedstal till församlingsledarna i Efesos i Apostlagärningarna 20, och sade bl. a., att Gud hade satt biskopar och präster till lärare och ledare för församlingarna och att endast de hade rätt och skyldighet att lära och undervisa i andliga ting. Sedan han fortsatt i denna stil en längre stund, tog jag ordet och påpekade, att orden präster och biskopar ej förekommo i den nya översättningen utan i stället föreståndare och herdar. Jag gjorde ock en annan anmärkning till vad han sagt. Men innan jag hunnit få fram många ord, trädde en kvinna (fabriksarbeterska) fram mot mig med knuten hand, sägande att de hade präst och kyrka och att kringstrykare och vinkelpredikanter hade alls icke där att göra. Prästen gav visserligen kvinnan en tillrättavisning för hennes uttryck, men på samma gång uppmanade han folket att gå hem. – Alla lydde honom ögonblickligen, och det hela upplöstes utan att jag fick tillfället att säga ett Guds ord eller sjunga en sång för den stora skaran, som säkert uppgick till ett hundratal.²⁰

Sådant förekom inte hos hoofianerna, och det var Elmgrens goda intryck av dem som drev honom att sätta ihop sin lilla

15 Elmgren 1921, s. 216.

16 Elmgren 1921, s. 216.

17 Elmgren 1917, s. 15.

18 Elmgren 1921, s. 216.

19 Elmgren 1927, s. 62 f.

20 Elmgren 1927, s. 63. Elmgren påpekar att en förändring skett i Viskafors sedan dess. ”Ty icke långt från Viskafors finnes sedan några år ett missionshus, där jag talat Guds ord, och hos lantbrukare L. Ljung i Viskafors har jag (och andra vårt sällskaps predikanter) under de sista tio åren fått predika evangelium för detta samhälles befolkning.” Elov Almgren skriver att en byggnadsförening bildades 1912 och ett missionshus uppfördes samma år. Lokalen hyrdes ut till Fritsla Missionsförening mellan 1914–1918, och övertogs 1919 av Viskafors Missionsförsamling. Almgren 1981.

12 Viareds missionsförsamling bildades 1877 och var sedan början av 1880-talet ansluten till Väst kustens Missionsförening. Ögren 1952, s. 7.

13 Elmgren 1927, s. 60

14 Elmgren 1921, s. 216.

bok.²¹ Han ger inledningsvis en biografisk översikt av Jacob Otto Hoof som verkar vara huvudsakligen baserad på O. Hallbäcks artikel i *Kyrkohistorisk årskrift* 1914, men kryddad med personliga ihågkomster förmedlade av gamla hoofianer. Han lägger i sin presentation särskild vikt vid Hoofs personliga omvändelse; en grundbult i missionsrörelsens teologi. I sin egen kortfattade troslära, *Född av Anden. Några tankar över bibelns grundsanningar* (Jönköping 1924), förklarar han att ett ”opånyttfött hjärta är ont, illfundigt, fjärran från Gud och förmörkat, Rom. 1:21. Att människan icke i detta sinne kan ha sällskap med Fadern och hans Son Jesus Kristus eller få tillträde till de heligas arvedel i ljuset, är uppenbart”.²² Den kända berättelsen om hur den försupne och nöjesälskande prästen Hoof förvandlades till en allvarlig gudsmän fungerade som en illustration över den fromhetstyp Elmgren företrädde. Hoof ”blev snart helt och hållet en annan människa. Efter kortspel och dryckenskap följde nu bön och tro. Från att förut ha varit liknöjd och försumlig i sitt ämbete blir han nu en nitisk Herrens tjänare”.²³

Synen på prästämbetes betydelse och auktoritet varierade inom Jönköpings Missionsförening. Den tidigare föreningsordföranden Thor Odencrantz, skriver Göran Åberg, värnade om ”kyrkans bekännelse och kyrkans ordning i prästens person”.²⁴ Han avvisade den waldenströmska försonings- och församlingsläran och försökte förhindra att missionsföreningen utvecklades i frikyrklig riktning. Efterträdaren Karl Palmberg som tillträdde 1886 och själv var präst i Svenska kyrkan stod närmare den waldenströmska synen och hans ordförandetid innebar en avklerialisering av föreningen. Elmgren lyfter i ett särskilt kapitel fram hooflärjungen Arvid Zachrisson i Sunnerbo, Gnosjö. Zachrisson, som var född i Mossebo i Kind 1790 och hade varit i tjänst som dräng hos Hoof, utsågs av Hoof själv till att bli ”vännernas” ledare efter sin bortgång. Därmed gav Hoof sin tydliga välsignelse till lekmanaförkunnelse, vilket fungerar som ett argument mot prästernas predikomonopol. Zachrissons stuga i Gnosjö blev centralpunkt för hoofianerna, men han ”vandrade även vida omkring till ’vännerna’ och höll möten omkring ordet både i Västergötland och Småland, stundom ända bort i Kronobergs län”.²⁵ Zachrisson var med andra ord en resepredikant som Elmgren själv, och hans verksamhet nådde Elmgrens senare arbetsfält. En kontinuitet verkar antydast.²⁶

Annars var det hoofianska inflytandet i Småland mycket centrerat till Kinds grannhärad Västbo, både genom Zachrisson och genom Pehr Nyman, kyrkoherde i Burseryd. Elmgren beskriver Nymans anslutning till hoofianismen efter en muntlig tradition förmedlad av en hoofiansk skraddare från Burseryd. Skraddaren berättade att Beata Andersdotter i Helgarem hörde Hoof i Svenljunga och fick samtala personligen med honom i prästgården, och under ”detta samtal blev Beata född på nytt till ett levande hopp och undfick Guds ande”.²⁷

21 ”Aldrig skall jag glömma den kärlek och det förtroende, som dessa gudsmänniskor visade mig. Än i dag värmes mitt hjärta därav”, skriver han ett femtiotal år senare. Elmgren 1938, s. 104.

22 Elmgren 1924, s. 7.

23 Elmgren 1917, s. 13.

24 Åberg 1972, s. 39.

25 Elmgren 1917, s. 25.

26 Hoofianismen i Småland är beskriven av Thure Peterson 1922, och var då fortfarande livaktig. ”Hoofs postilla läses ännu, och Hoof är för många fortfarande auktoriteten.” Peterson 1922, s. 14.

27 Elmgren 1917, s. 17.

Nyman var ”då oomvänd, men blev av Beata uppmanad att resa och höra Hoof. Han gjorde invändningar, men slutligen gav han med sig och följde hennes råd, reste ner till Hoof, hörde och blev bekant med honom samt blev en troende man. Han lär då ha yttrat: ’O, vad det nu skall bliva kärt att få träffa mina burserydsboar!’”.²⁸ Nyman började hålla enskilda sammankomster inom sitt pastorat, och väckelsetid följde.

Det var alltså en lekman (dessutom kvinna) som påverkade sin präst på detta avgörande sätt, och Elmgren framhåller att Beata också omvände många i sin släkt. ”Så verkade Hoof genom sina predikningar mäktigt väckande och till många människors frälsning.”²⁹

Jacob Otto Hoofs grav på Holsljunga kyrkogård. Foto förf. Elmgren skriver att ”[d]et var en stämmingsfull stund, då jag och min son Henrik, den 30 sislidne december vid ett predikobesök hos lantbrukaren J. Magnusson i Öllebo, Holsljunga, gingo in på kyrkogården och uppsökte pastor Hoofs grav”.³⁰

Elmgren förklarar att Hoofs privata sammankomster med bibelförklaringar och själavård gjorde att folket vandes vid att mötas till gudstjänst utanför den kyrkliga strukturen, ”och snart höllo de på egen hand sådana” utan någon prästvigd närvarande.³¹ Hoof la också grunden för ett omfattande kolportörväsende. Anhängarna nedtecknade och lät trycka hans predikningar, och gick ”själva ut i bygden bland befolkningen och sålde Hoofs postilla. Till och med kvinnor såges hava uppträtt såsom ’kolportörer’”.³²

Ett syfte med den litteraturtyp Elmgrens rara häfte hör till var att säljas av de ambulerande predikanterna, till stöd för missionen men också som ett sätt för predikanterna att försörja sig. Sonen skriver att Elmgren på sina predikoresor medförde ”böcker såsom Dagens Lösen och annan uppbyggelselitteratur, som han sålde mot provision. Han skrev också själv en del småskrifter och betraktelser, som avyttrades med någon förtjänst”.³³

28 Elmgren 1917, s. 17 f.

29 Elmgren 1917, s. 18.

30 Elmgren 1917, s. 18 f.

31 Elmgren 1917, s. 24. Jmf Gösta Nelsons uppfattning att hoofianismen fungerade som ett effektivt vaccin mot lekmanaverksamhet: ”folket i gemen hade med hoofianismen för ögonen fått ett kraftigt preservativ mot den predikande lekmanaverksamheten”. Rörelsen har därmed bidragit till att man uppvärderat ”ämbetets, samfundets och de kyrkliga ordningarnas betydelse”. Nelson 1933, s. 333.

32 Elmgren 1917, s. 24 f.

33 Elmgren 1983, s. 107. *Dagens Lösen* var en andaktsbok som gavs ut av Halls förlag i Jönköping.

Klas Elmgrens grav på Habo östra kyrkogård. Foto förf. Under sina hemresor till Småland passerade Elmgren Habo och Kyrkeryds missionshus där många missionsvänner fanns och han var väl sedd som tillfällig predikant. I det sammanhanget träffade han hemmansägardottern Frida som han senare gifte sig med. Under de första åren av äktenskapet drev de en gård i Habo, men de flyttade senare till en villa i Taberg nära Jönköping (där även Palmberg bodde). Det gick inte att kombinera livet som resepredikant med egen gårdsdrift.

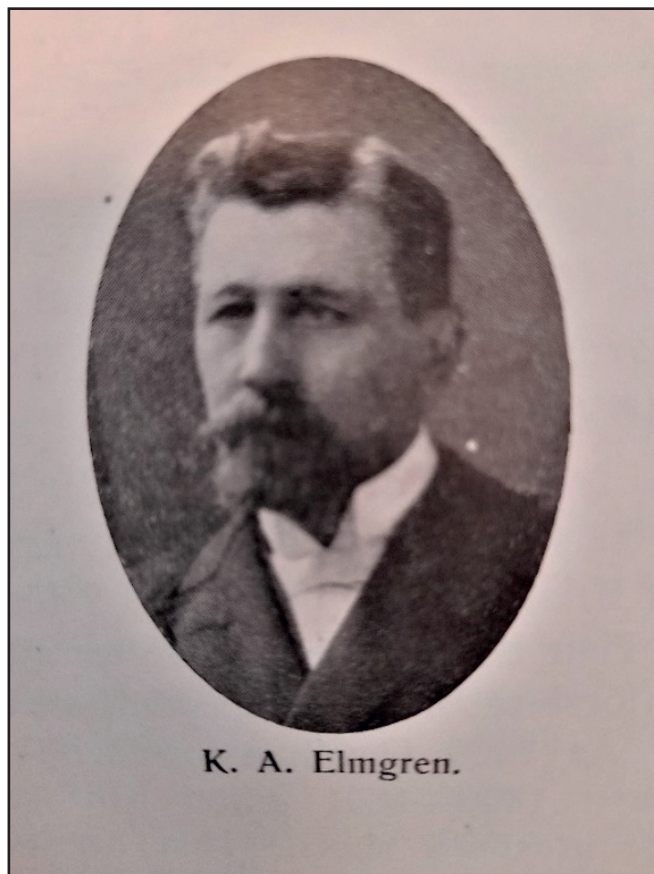
I oktober 1888 skulle Elmgren infinna sig vid föreningens kvartalsmöte i Jönköping för att lämna redogörelse för arbetet i Kind och Mark. ”Genom korpral Orre i Ölsremma fick jag en restur utstakad, som gick genom Långhem, Månstad, Gällstad, Källeryd, Nissafors, Örreryd, Åsenhöga, Åker m. fl. socknar. Alla dessa platser voro för mig okända såväl som folket – men o, vilka oförgätliga stunder vi hade omkring ordet, bönen och sången.”³⁴ Från Klevshults station tog han sedan vägen över Nässjö till Jönköping för mötet i Stora Missionshuset.

Elmgren avslutar sitt lilla häfte om de hoofianska bygderna med en kort översikt av hur missionsverksamheten utvecklats i Kind. 1893 bildades med stöd från Jönköping Kinds missionsförening med Carl Larsson, som alltså tog över stafettpippen efter Elmgren, som predikant. Föreningens första årsberättelse meddelade att Larsson hållit runt 225 offentliga sammankomster i området och spridit böcker och traktater för ett värde av 200 kronor. Av Kinds 34 socknar fanns predikostationer i 22. I början av 1900-talet slogs Kinds missionsförening ihop med Hallands och Västra Smålands. Lokala församlingar bildades och missionshus uppfördes i bl.a. Långhem, Svenljunga och Uddebo.

I Kronobergsboken förklarar Elmgren att missionsvänner i Kind och Mark ”kunde icke känna sig andligen hemma i kyrkan eller ett med prästernas förkunnelse. De voro få och spridda här och där i socknarna”. När föreningspredikanter besökte området fick de se ”missionsvänner, som gått både en och två mil för att höra en predikan”.³⁵ Elmgren upprättar här en parallell mellan missionsrörelsen och de predikovandringar som var kännetecknande för hoofianismen och den inomkyrkliga väckelsen i stort. Gränsen mellan missionsvänner i mer allmän mening och hoofianer i egentlig blir otydlig.

34 Elmgren 1927, s. 64.

35 Elmgren 1938, s. 104.

K. A. Elmgren.

Elmgren hörde till dem som motsatte sig ombildandet av Jönköpings Missionsförening till en del av Svenska Alliansmissionen. Han stod föreningens gamle ordförande Palmberg nära, men kom dåligt överens med efterträdaren K. A. Rundbäck. Rundbäck lär ha försökt hindra utgivningen av Elmgrens föreningshistorik. Foto ur Elmgren 1921.

Flera i kretsen kring Arvid Zachrisson blev predikanter i Jönköpings Missionsförening, som i det avseendet framstår som en direkt arvtagare till hoofianismen.³⁶ Elmgren blev själv omvänd av kolportörer från Jönköpings Missionsförening som blivit omvända av ropare, som i sin tur blivit påverkade av Hoof.³⁷

Den direkta hoofianismen dog ut i Kind och Mark, men ”[ä]nnu fortleva hoofianerna i Västbo”, skriver Elmgren. ”De äro få, och numera är dess betydelse ej stor. Att den i sin tid varit av den allra största betydelse, kan ingen förneka. Genom den förbereddes andligen jordmänen för en nyare och mera evangelisk uppfattning”,³⁸ det vill säga för nyevangelismen.

Elmgren pensionerades från missionsföreningen 1933, men fortsatte predika och skriva. Han dog plötsligt på Nässjö tågstation den 18 september 1938. Enligt Henrik Elmgren hade medresenärerna, bl. a en prästfamilj från Månsarp, lagt märke till att Elmgren omgavs av en egendomlig strålgång precis innan han dog, och ”[i]stället för att fortsätta sin färd till Bodafors, där en sammankomst var utsatt för honom på eftermiddagen, hade hans resa kopplats in på ett annat spår, som ledde rakt in i evigheten”.³⁹

Oscar Söderholm

36 Peterson talar om hoofianismens första, andra och tredje ”led”. Peterson 1922, s. 3.

37 Elmgren kopplar roparrörelsen till hoofianismen. Den har endast förekommit ”på de platser inom Småland och Västergötland, där hoofianska lärjungar funnos eller hans skrifter lästes”. Elmgren 1921, s. 16.

38 Elmgren 1917, s. 26.

39 Elmgren 1983, s. 147.

Källor

Almgren, Elof, *Seglora och Svaneholm i gången tid och nutid*, Viskafors 1981.

Elmgren, Kl., *Född av Anden. Några tankar över bibelns grundsanningar*, Jönköping 1924.

Elmgren, Kl., *I de Hoofianska bygderna Kind och Mark*, Eksjö 1917.

Elmgren, Kl., *Min första predikoresa i Kronobergs län jämte biografier över några andliga föregångsmän*, Jönköping 1938.

Elmgren, Kl., *Palmbergsminnen*, Jönköping 1927.

Elmgren, Kl., *Jönköpings Missionsförenings Historia*, Jönköping 1921.

Elmgren, Henrik, *Frida. Berättelsen om en resepredikants hustru*, SAM-förlaget 1983.

Nelson, Gösta, *Den västsvenska kristendomstypen. Dess uppkomst och första utvecklingskede. Studier och forskningar*, Stockholm 1933.

Norberg, Arvid, *Den kyrkliga väckelsen i Skara stift under senare hälften av 1800-talet. Stiftshistoriska forskningar*, Stockholm 1944.

Rundbäck, K. A., *Jönköpings Missionsförening genom 75 år. 1853-1928*, Jönköping 1928.

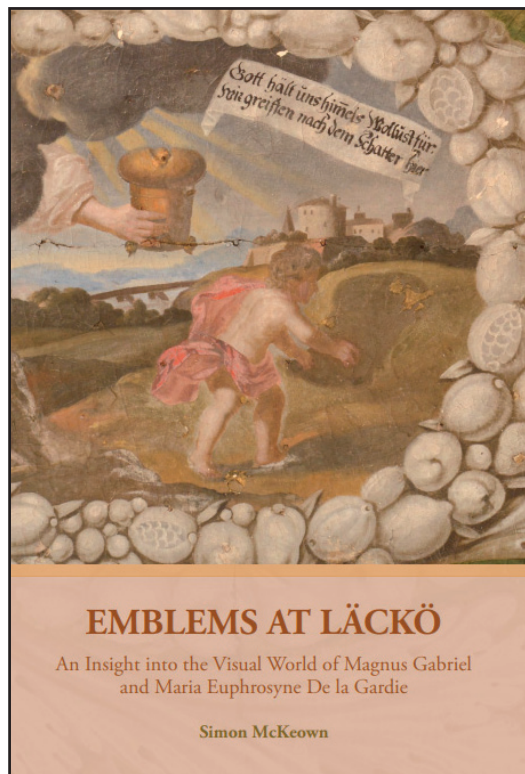
Peterson, Thure, *En kärnkristen. Tillika ett blad ur Hoofianismens historia*, Stockholm 1922.

Winberg, Christer, *Fabriksfolket. Textilindustrin i Mark och arbetarrörelsens genombrott*, Göteborg 1989.

Åberg, Göran, *Enhet och frihet. Studier i Jönköpings Missionsförenings historia med särskilt beaktande av organisationens förhållande till Svenska kyrkan, Evangeliska Fosterlandsstiftelsen och Svenska Missionsförbundet*, Jönköping 1972.

Ögren, J. W., *Minnesskrift vid Viareds Missionsförenings 75-årsjubileum 1952*, Skillingaryd 1952.

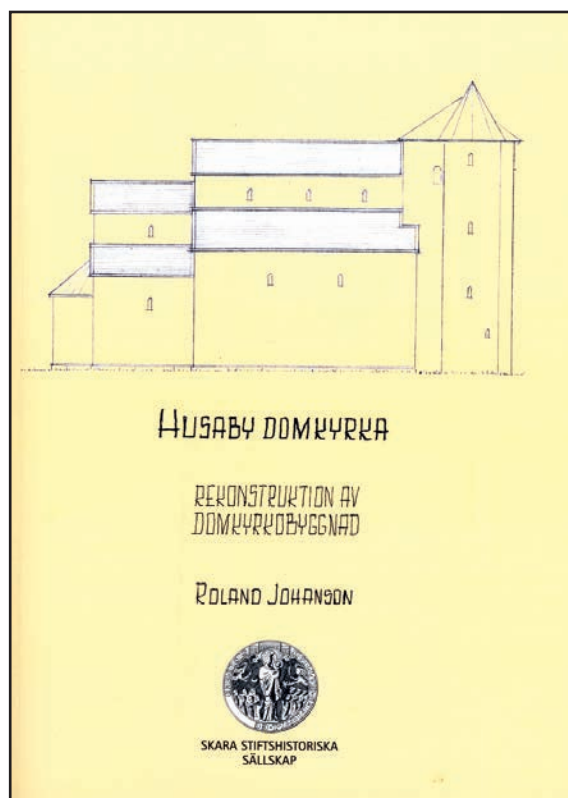
Emblems at Läckö

Simon McKeown (2024) *An Insight into the Visual World of Magnus Gabriel and Maria Euphrosyne De la Gardie*. 388 sid. Pris 250:-

Husaby domkyrka

Rekonstruktion av domkyrkobyggnad

Husaby är en av de viktigaste platserna i vårt land vad gäller den tidigkristna historien. Därmed är orten också en medelpunkt för västgötsk kulturhistoria. Skötikonungs dop var en kraftfull symbolhandling och fick en enorm betydelse för framtiden. Grunden lades för ett helt nytt samhälle där den gamla järnåldersbebyggelsen med enstaka gårdar och små byar fördes samman i socknar och storgårdar med gemensam kultplats, ny religion, nya riter vid de stora händelserna i livet, en gemensam viloplats för de avlidna och ett nytt namnskick. Husaby blev alltså redan på 1000-talet ett centrum i vår historia.

Thurgot, Skara stifts förste biskop, fick sitt säte i Husaby. Husaby ingick också i den kulturkrets som skapats runt Nordsjön sedan början på 800-talet och uppvisar tydliga tecken på det tidiga sambandet mellan engelskt och irländskt kyrkoliv och det trosniv som utvecklades på Källand efter kungadonet. Husaby är därför också en plats där både profan och kyrklig historia smälter samman.

En biskopskyrka byggdes tidigt. Förmodligen fanns en äldre kyrka på platsen före den nuvarande kyrkan. Det är kring denna domkyrka som Roland Johanssons arbete kretsar. Han tes är att denna kyrka byggdes då Emund Gamle var kung och att denne gav biskop Osmund uppdraget att fullfölja projektet.

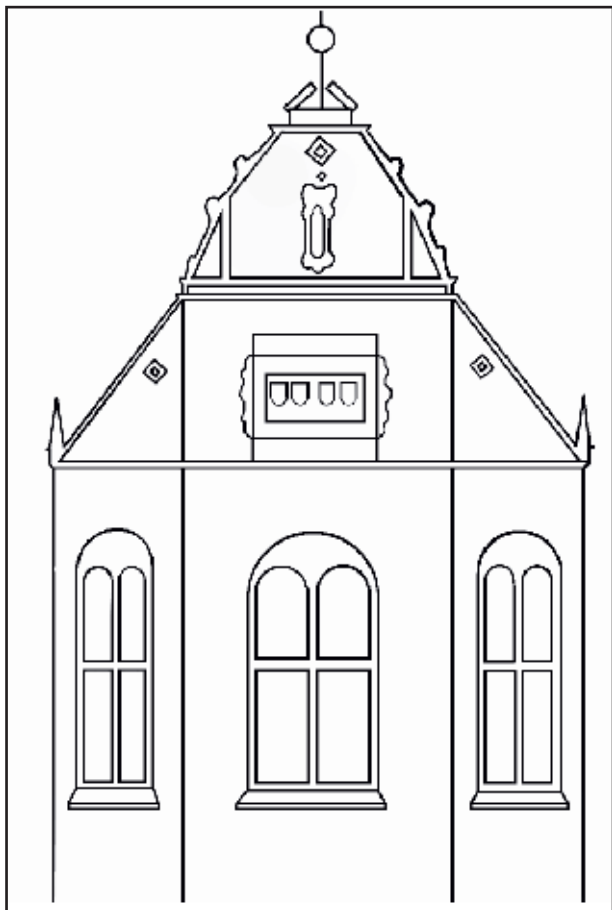
Utifrån sin profession som Byggnads- och Arkitekturingenjör och livligt intresserad av Husabys historia gör Roland Johansson sina antaganden och hans skrift är utförd med saktlighet och djuplodande undersökningar. Utan tvekan blir skriften en pusselbit i Husabys historia.

Skara stiftshistoriska sällskap har valt att låta den ingå i sällskapets skriftserie som n: o 121.

Husaby domkyrka omfattar 46 s.+ 5 bilagor och 3 kartor. Priset är 100 kr.

En historisk tillbakablick på två rivna gravkor från 1600-talet

Undertecknad syftar till att i ett par artiklar, dels ge en historisk bakgrund till uppförandet av de två dekorativt utformade gavelrösten (den triangelformiga fasaddel på en byggnad som finns mellan de lutande sidorna av takfallet) i Skara stift, vilka uppfördes nästintill samtidigt, under åren 1645 och 1646. I en andra artikel är tanken att redogöra för bakgrunden och förloppet kring rivningen av Dala kyrka och det Ribbingska gravkoret 1877.

Erling Öhrnells förslag till rekonstruktion av Dala kyrkas gravkor

I Skara stift har det funnits två dekorativt utformade gavelröst på gravkor, dels i Norra Härene och på Dala gamla kyrka. Båda gravkoren är sedan länge rivna, men i Norra Härene återfinns delar av beslagsornamentiken inmurad i den nuvarande kyrkans västfasad.

Båda gravkorens utformning hade sina rötter i det sena 1500-talets och tidiga 1600-talets beslagsornamentik. En stil vilken fick sin främsta påverkan inom arkitektur och inredning. Dekorationerna utformades delvis som lågrelier, men även målade och symboliska framställningar förekom med heraldiska emblem, djur och blommotiv. En av upphovsmännen till det som kom att präglade beslagsornamentiken i Norden, är den nederländske arkitekten och konstnären Vredeman de Vries, 1527-1609.

Stilen trängdes efterhand undan av de tyska bildhuggare som invandrade till Sverige och förde med sig den nordtyska

broskverksstil, vilken de var skolade i, och som hade uppstått i nordvästra Tyskland på 1610-talet. Omkring 1620 kom stilen till Sverige med invandrade tyska hantverkare och från 1630-talet blir stilen alltmer spridd. Stilutvecklingen inom den dekorativa bildhuggarkonsten gick därmed från nederländskt till tyskt och från renässans till barockens alltmer dynamiska och svällande framtoning.

Den dekorativa stenutsmyckningen ingick som ett av de viktigaste leden i den arkitektoniska verkan som efterstävades. Murytorna på gavelrösten indelades med listverk, volutformer samt med avslutande och krönande detaljer som "spetsar", pyramider och klot. På Vadstena slotts östra gavel kompletterades utsmyckningen med skulpturer, vilka representerade olika dygder.

Under Johan III:s tid inkallades sten- och bildhuggare, framför allt från tyska områden. En av stenhuggarna var Bernt van Münster. Från 1602 utförde han tillsammans med stenhuggarna Josua Påfvelsson, Antonius Persson och Hans stenhuggare, de östra och västra gavelrösterna på slottet.

Det östra gavelröstet färdigställdes 1605. I nedre mittfältet återfinns hertig Johans av Östergötlands vapen, med inskriften Joh. Dux. Goth. Orientalis. De allegoriska skulpturerna visar Tron, Hoppet och Kärleken.

Den västra gaveln, har ett större riksvapen med namnchifret G. A. R. S. – Gustavus Adolphus Rex Svecise och årtalet 1620.

Dala kyrka

Mot Dala kyrkas norra mur, lät Bengt Ribbing på Stora Dala säteri, 1646 uppföra ett gravkor. Det restes dels till minne av Bengts far, Erik Ribbing, död 1612, och Bengts avlidna hustru Ebba Sparre av Rossvik, död 1644 i barnsäng.

Gravkoret hade en avslutande del mot norr med tre sidor, inalles hade koret sex sidor. Gravkorets och kyrkans utseende framkommer delvis av de fotografier som togs under rivningen. Byggnaden hade sadeltak med ett gavelröst i renässansstil med tre plan, vilket kröntes av en spira. Sadeltaket hade genom de tre planen fått en något bruten form. Stentavlan som satt längst ned på gavelröstet, bar i relief vapnen för ätterna Ribbing, Gyllenstierna, Sparre och Bonde, samt följande inskrift:

LÄR OSS BETÄNK HURU FÅ VÅRA DAGAR ÄRO,
FÖR ATT VI MÅ UNDFÅ VISA HJÄRTAN. (Psaltaren 90:12, 1917 års bibelutgåva)

Dessutom en text om gravkorets byggherre, vilken lyder:
THENNE GRAFCHOR HAVER DEN EDELE OCH
VÄLB. MAN HR BENCHT RIBBING TIL DALA
OCH SÄBY FORDOM ÖFVERSTE FÖR ET REGE-
MENTE FOTFOLK OCH LANDSHÖFDING ÖFVER
JÖNKÖPING OCH DESS LÄHN LÄTIT BYGGA TIL
GUDS NAMNES ÄHRA. JAG SAMT SIN K. HUSTRU
DEN EDELE OCH VÄLB. FRU EBBA SPARRE TIL SÄBY

OCH ROSSVIK OCH DERAS ARFVINGARS HVILOKAMMAR OCH BEGRAFNING. A:o 1646.

Längre ned på gaveln, på den nordöstra gavelsidan satt ytterligare en sten inmurad med ätterna Thams och Cronströms vapen. Peter Tham lät sätta upp stenen sommaren 1752, då kyrkan putsades.

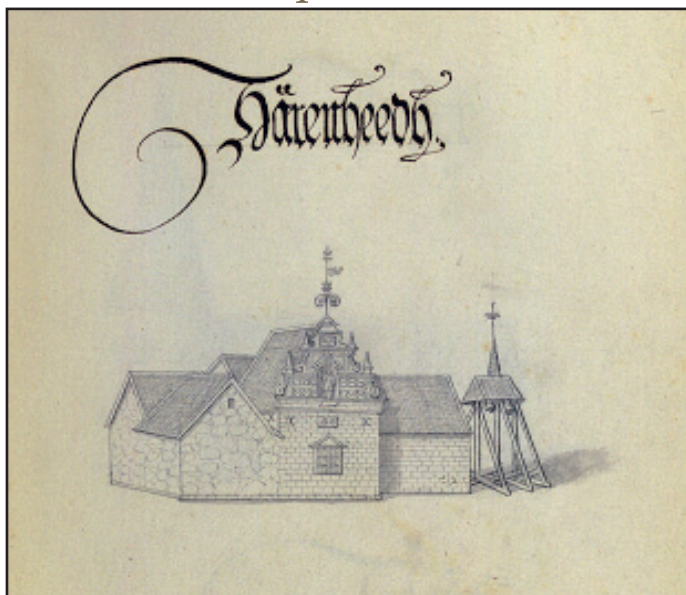
Gavelns krön inramades av svängda huggstenslister som uppdelades av ytterligare listverk i nisch- och cirkelform. Mårten Liljegren menar i sin bok *Stormaktstidens gravkor*, att gavelröset var påverkat av Vredeman de Vries och den danska senrenässansen, så den fick sitt uttryck vid Kronborgs slott i Helsingör.

Idag finns endast ett gravkapell kvar, på Dala gamla kyrkogård, en enkel kvadratisk byggnad med tegeltak. En porträttgravsten, finns bevarad och den är placerad mot dess västra vägg.

Del av reliefutsmyckningen på kyrkans västra fasad. Upp till höger en relief med två vapensköldar, den till vänster för ätten Soop, till höger Forstenaätten. Lägg även märke till den för beslagsornamentiken typiska låga reliefen och de dekorativa spetsarna. På fasaden, i en nisch fanns en relief som var Jesus med korsstav.

Norra Härene kyrka

Norra Härene kyrka med gravkor. Teckning ur *Peringskiölds Monumenta*

Det Soopska gravkoret från 1645, var beläget på norra sidan av Norra Härene kyrka, väster om dåvarande sakristian. Koret var kvadratiskt format och hade en kvaderstensfasad och ett gavelröst i fyra på varandra avgränsade delar i renässansstil med dekorativa stenreliefer. Nedanför gavelröset fanns en rektangulär stenrelief med två vapensköldar. Den till vänster för ätten Soop och till höger Forstenaätten. Högst upp på gaveln satt en spira i järnsmide. Gaveln återfinns på *Peringskiölds teckning i Monumenta Sveo-Gothorum*.

En skillnad mot gravkoret i Dala är ljusinsläppet. I Dala kyrka hade gravkoret tre stora fönster, medan gravkoret i Norra Härene endast ett fönster mot norr. Koret revs redan 1767.

Kistorna med kvarlevorna av ätten Soop fördes, då rivningen av koret pågick, till deras stamgods och kyrka i Östergötland. Gravkoret hade anlagts av Knut Hansson Soop, till Bronäs, 1597-1648, som var landshövding. Han var gift med Anna

Ulfsparre af Broxvik, 1610-1653. Knut Soop var begravd i Norra Härene, liksom sonen Erik Soop, till Bronäs, 1643-1700. Han var generallöjtnant och guvernör i Riga. Gift med Margareta Christiana Oxenstierna af Croneborg, till Hanstavik, 1649-1740. Paret var begravda i Norra Härene. Erik Soop hade ingen son och därmed slöts den grenen av ätten.

Då man jämför de båda gravkoren med den rådande smaken, då de byggdes, så är det tydligt att de är utförda i den äldre stilen beslagsornamentik. Vilket då väcker en tanke, att beslagsornamentiken fortfarande levde kvar i delar av landet och hos några stenhuggare. Då de är utförda året efter varandra och båda gavelrösterna hade delar i sitt uttryck som påminde om varandra, kan det vara möjligt att det var samma stenhuggares verkstad till de båda korens norra dekorer.

Erling Öhrnell

Söndagen den 10/11 blir det kollekt i Skara stifts kyrkor till förmån för

Skara stiftshistoriska sällskap
och Svenska Kyrkans Unga

Änglarnas diktare

Jesper Swedberg, troligen avmålade av David Klöcker Ehrenstrahl

Jesper Swedberg verkar ha haft en förståelsehorisont som fick honom att se djupare i både tid och rum. Han kom från Svedens gård utanför Falun och han rörde sig genom livet med vida perspektiv. Det gjorde honom öppen för människor som inte betedde sig som han själv. Trots att han var en 1600-talsmänniska som växte upp i de blodiga spåren av 30-åriga kriget framstår han som ekumen långt innan ordet ekumenik var uppfunnet.

Ekumenik är samverkan mellan människor av olika tro och för det krävs nyfikenhet och öppenhet. Jesper Swedberg var vetgirig och öppen för andra som trodde annorlunda än han själv. Vi behöver den där välviljan och nyfikenheten för att kunna leva tillsammans. Ytterst är det ett fredsprojekt, det där att vara öppen för de andra och att uppskatta det som är annorlunda. Gud är alltid annorlunda. Det som är som jag själv, kan jag förstå och kanske kontrollera. Det annorlunda kanske jag inte förstår, utan det måste jag upptäcka.

En "nära döden" upplevelse i barndomen

Öppenheten verkar för hans del ha varit grundad i en upplevelse i barndomen. När Jesper Swedberg var sju år inträffade en katastrof som följde honom genom livet. Han och storebrodern lekte vid en kvarnränna. Det var vårdag med islossning, *fjärdedag påsk*. Hans bror balanserar på en tvärstock över det strida vattnet och ropar till lillebror med okvädningsord att han måste göra det samma. Så sjuåringen går ut över forsen. Han ramlar i vattnet och åker rakt in i kvarnens maskineri, så den stannar. När de till slut med stor möda får ut pojken, så är han livlös. De håller honom uppochner, så vattnet ska rinna ur honom. Sen bär de in honom i huset. Swedberg beskriver det själv: "Omsider börjar det picka i halsgropen och jag lades i en varm säng, Och kom, igenom Guds nåd, till mig igen."

Upplevelsen av att ha varit så nära döden och blivit räddad, följde honom genom livet. Att ha varit på väg att omkomma, gjorde honom övertygad om livets korthet och gåva. Det gällde att ta vara på tiden. Samtidigt var han övertygad om att han stod under Guds beskydd. Livets ändlighet var ingenting i jämförelse med Guds oändlighet. Skyddsänglar och andemakter var för honom självklara. Han hade liksom fått

en aning om Guds stora värld. Jag uppfattar det som att han hade gläntat på dörren till ett besjälat universum. Sådana upplevelser ger perspektiv.

Sonen Emanuels lära gav upphov till en ny kyrka

Långt senare kom hans son Emanuel att uppleva änglar och demoner i mäktiga uppenbarelser. Han hette Swedenborg eftersom han adlats för faderns förtjänster. Emanuels änglavisioner gav upphov till en ny religion, Nya kyrkan.

Swedberg och hans bröder hade tagit sitt namn efter barndomshemmet, Svedens gård i Dalarna. Där föddes Jesper Swedberg den 28 augusti 1653. Numera ingår den gamla gården i UNESCO:s världsarv Falun. Föräldrarna hade gjort pengar på att äga andelar i gruvnäringen och fadern var bergsman och därmed privilegierad i ordets rätta bemärkelse.

Gården Sveden idag

En anledning till att många besöker Sveden idag är den stora ridskola som funnits där sedan 1950-talet. En annan anledning är Linnés bröllopsstuga. Förutom avträdet är bröllopsstugan den enda bevarade byggnaden från den gamla bergsmansgården. Ingen vet exakt när huset är byggt, men både arkivalier liksom byggnadens utförande pekar på 1720- och 1730-talen. Swedberg såg aldrig huset. Det gjorde däremot Carl von Linné, som var svärson på Sveden. Hans hustru Sara Elisabeth Morea föddes på Sveden år 1716. Då ägdes Sveden fortfarande av Swedbergs släkt och Sara Lisa – som hon kallades – var barnbarn till Swedbergs syster.

Carl von Linné

Det var 1734 som den unge Carl Linneaus anlände till Sverige på sin Dalaresa - *Iter Dalecarium*. Han var 27 år och träffade dottern i huset, Sara Lisa som var 18. Året efter förlovades de sig, däremot dröjde äktenskapet eftersom hennes far var skeptisk. Han var stadsläkare i Falun och ville att den unge akademikern med högtflygande planer skulle ha sin examen färdig innan det blev tal om bröllop. Svärföräldrarna på Sverige var med och betalade Linnés utbildning.

Sara Lisa fick sin Carl när han hade en doktorsexamen. Bröllopet stod den 26 juni 1739, just när slänterna ner mot Hosjön övergick i högsommargrönka. Den bevarade bröllopsstugan var gårdens festlokal. Där finns en mycket vacker sal med sju stora väggmålningar som visar kung Davids historia ur Andra Samuelsboken. Bibelberättelserna är målade i starka färger på spånt linne. Minnena av både Swedberg och Linné har gjort att senare ägare har varit försiktiga med förändringar av huset. Det är speciellt att stå inne i bröllopsalen medan solen skiner på skurgolvet med ett ljus som silas i grönt genom både vårdträdens lövverk och de blyinfattade glasrutorna.

Swedbergs studieresa till England

När Jesper Swedberg var 31 år gjorde han en studieresa till England, Frankrike, Holland och England under ett helt år. Där visade han sig både orädd och fördomsfri och han gav sig i lag med olika sorters människor. Han blev imponerad av hur anglikanerna i England undervisade barn och unga i konfirmationen, och han uppskattade romersk-katolska kyrkan i Frankrike för det arbete den bedrev bland de fattiga. Senare i livet, när han var biskop i Skara, var han samtidigt biskop för svenska kyrkan i utlandet. Det innefattade den svenska församlingen i Lissabon och London men framför allt invånarna i det som hade varit en svensk koloni i Nordamerika, Delaware. Oavsett om det rörde sig om katoliker i Frankrike eller om ursprungsbefolkningen i Nordamerika, så var han öppen och välvillig.

Swedberg – en riktig Dalkarl

När det gäller Jesper Swedberg som person har ofta hans frodiga gemyt och hans kristna självförtroende lyfts fram. Han har ibland fått tjäna som urtypen för en äkta dalkarl. I den bilden ingår att han var en driven entreprenör med ett starkt engagemang för gemensamma angelägenheter. Som biskop öppnade han apotek och fattigstugor samt såg till att det inrättades en provinsialläkare i hans stiftsstad Skara. Under den självmedvetna ytan var han en känslig person. Han kunde uttrycka sig med innerlig poesi och därför skrev han också psalmer. Kombinationen av lyrisk och företagsmässig kreativitet var idealisk för produktion av böcker som han själv skrev. Det mest kända verket är den psalmbok som skulle vara enhetlig för hela det svenska riket. Den utkom år 1694. Därmed hade också hans motståndare vaknat och hård kritik riktades mot Swedbergs psalmbok.

Den Swedbergska psalmboken

Kyrkofrågor angick rikets säkerhet och Carl XI sammankallade biskopsmötet i oktober 1695. Ämnet var Jesper Swedbergs psalmbok. Domen föll hård: 78 psalmer förbjöds. Bakgrunden handlade om rikets stabilitet och sammanhållning. De nya tankarna i Swedbergs psalmer kunde skapa förvirring och kanske upprorsstämning, det var kungens fruktan.

Det här var ett nederlag som tog honom hårt. Ännu 30 år senare ältade han om sin censurerade psalmbok. Även ekonomiskt innebar psalmboken ett hårt slag. Här ska också sägas att han som så många gånger förr fann utvägar: Den censurerade upplagan lät han skeppa till försäljning i de svenska utlandsförsamlingarna, där han hade tillsynen. Dit räckte inte den kungliga censuren.

Lära av Swedberg idag

I vår tid är det läge att lära sig av Jesper Swedberg. Vi behöver den där förståelsehorisonten som är vidare än våra egna horisonter. Varje dag är för mig en övning att ta emot och låta sig bli vidgad. Vi behöver ta in skapelsen runt omkring oss. Vi behöver återupptäcka det som var så självklart för Swedberg att han aldrig behövde skriva om det: Vi är delar av Guds skapelse. Vi är skapade på samma villkor som vattnet och växterna. Vattnet och växterna klarar sig utan oss. Vi klarar oss inte utan dem. Både ekumeniken och ekologin är två sidor av det stora sammanhanget. Både ekologin och ekumeniken behöver individer med Swedbergs öppenhet.

Swedberg överlevde en svår olycka som sjuåring och han var övertygad om att allt gott beror på Guds välsignelse. Den som har varit nära att dö, och räddats, kan inse hur sköra trådar som håller samman våra liv. Det gäller oss människor, och det är samma trådar som håller samman hela skapelsen.

Vi är beroende av välvilja, välsignelse. Swedberg gjorde en underbar tolkning av den aronitiska välsignelsen. Det är den som brukar avsluta alla gudstjänster i Svenska kyrkans ordning, och står i Fjärde Moseboken. I Swedbergs variant blev den en älskad psalm, *Herre signe du och råde* (Svensk Psalm 77: 5).

Jesper Swedberg var övertygad om att Gud vill oss väl. Trots ett liv med många motigheter upplevde han Guds välsignelse. Välsignelsen verkar lysa starkast där livet är trasigt. Guds välvilja håller samman oss människor. Den är en osynlig länk i hela skapelsen.

Slaget vid Rorke's Drift

Ett av Skara stifts vänstift är det Sydöstra stiftet i den Evangelisk-lutherska kyrkan i Södra Afrika (ELCSA). Det Sydöstra stiftet omfattar KwaZulu-Natal-provinsen, en av Sydafrikas nio provinser. Till kyrkan hör, förutom delar av Sydafrika, även Swaziland och delar av Botswana. Durban är den största staden.

Området och sedermera stiftet har sedan lång tid haft förbindelser med Sverige och Svenska kyrkan, som tidigt sände missionärer till det som då kallades "Zululand". En del missionsstationer fick svenskklingande namn, exempelvis Oscarberg, som kom att spela en viss roll i slaget vid Rorke's Drift. Många församlingar i Skara stift har fortsatt kontakt med KwaZamokuhle, genom Senapskornet.

Oscarberg blev en del av den svenska missionen genom Otto Witt (1848–1923). Han var präst och missionär i Svenska kyrkan samt psalmförfattare. Senare kom han att vara verksam i Helgelseförbundet och Pingströrelsen. 1878 förvärvade Otto Witt den gård som han senare gav namnet Oscarberg – efter kung Oscar II (Oscarberg är egentligen namnet på en kulle där missionsstationen låg). Missionsstationen hade grundats av britter redan 1845, och senare köpts av norrmän och det norska missionsällskapet. Oscarberg finns fortfarande kvar, och inrymmer idag ett slags konstakademi.

Missionsstationen Oscarberg kom att bli platsen för det berömda slaget vid Rorke's Drift – namnet på en flodövergång i närheten av missionsstationen. Slaget var en del av det så kallade anglo-zulukriget som utspelade sig under första halvan av 1879. Bakgrunden var brittisk kolonisation. Kolonisateurer hade etablerat sig i Natalprovinsen, men en fortsatt expansion hindrades av det stora Zuluriket under kungen Cetshwayo (1826–1884). Konflikten var framprovocerad av britterna, som också ställde orimliga krav på Zuluriket. När kraven avvisades förklarade britterna krig.

Zuluriket, inte minst dess armé, var välorganiserad. Armen bestod av omkring 40 000 krigare, förvisso betydligt sämre utrustade än britterna. De brittiska trupperna i Sydafrika, under ledning av lord Chelmsford (1829–1905), bestod av ca 4000 man.

Den första drabbningen slutade i en brittisk katastrof. Man underskattade zulukrigarnas antal och förmåga, och i slaget vid Isandlwana den 22 januari 1879 anföll ca 20 000 zuluerna en brittisk styrka om ca 1500 soldater. I stort sett alla britter stupade.

Oscarbergs tidigare missionsstation fungerade vid tiden

som militärt förråd och fältsjukhus för de brittiska trupperna. Platsen befästes av en mindre styrka, ca 130, främst från det 24:e infanteriregementet, samt ett antal hundra infödda soldater. Styrkan leddes av löjtnanterna John Chard (1847–1897) och Gonville Bromhead (1845–1891).

Oscarberg ligger inte långt från Isandlwana, och fåtalet överlevande från det inledande slaget flydde dit. Redan samma dag, den 22 januari, anföll zuluerna den brittiska befästningen. Om Isandlwana var en katastrof, utgjorde slaget vid Rorke's Drift ett av militärhistoriens verkliga exempel på hjältemod. Den lilla brittiska styrkan attackerades oavbrutet från eftermiddagen den 22 januari till morgonen den 23:e, men lyckades hålla stånd. I jämförelse med zuluerna var britterna utrustade med moderna vapen, och hade ett stort ammunitionsförråd. Innan slaget hade britterna 20 000 skott i lager. Efter slaget återstod endast 900. Det är osäkert hur många zuluerna som stupade. Officiella siffror talar om 4–500, men ögonvittnen har uppskattat det till närmare tusen.

Viktoriakorset är Storbritanniens främsta militära utmärkelse. Efter slaget vid Rorke's Drift delades det ut elva viktoriakor, det högsta antal som delats ut vid en enskild drabbning, i brittisk militärhistoria. Därtill utdelades fem Distinguished Conduct Medal, som då var den näst högsta utmärkelsen.

Efter slagen vid Isandlwana och Rorke's Drift drog sig britterna tillbaka och omgrupperade. De kom också att utöka sin militära styrka avsevärt, upp till omkring 5000 man. I en rad strider drog britterna fram, och närmade sig Zulurikets huvudstad Ulundi. Kung Cetshwayo försökte förhandla om fred, men det avvisades.

Anglo-zulukriget avslutades genom det stora slaget vid Ulundi den 4 juli 1879, då hela zuluarmen om ca 40 000 man anföll omkring 5000 britter. Slaget slutade i en katastrof för zuluerna, som var chanslösa mot britternas moderna gevär och artilleri. Slutligen tillfångatogs också kung Cetshwayo. Kriget innebar slutet för Zuluriket, och området blev senare en del av det brittiska imperiet.

En av britterna vid Rorke's Drift var militärpastorn George Smith (1845–1918). Som präst var han icke stridande, men föräddes epitetet "Ammunition Smith" då han under hela slaget distribuerade ammunition till soldaterna.

Ovanstående händelser är bland annat återgivna i två spelfilmer, dels *Zulu* (1964), dels *Zulu Dawn* (1979).

Markus Hagberg

Vardagsherde­staven och ljustaken

I Medlemsblad nr 1/2024 står det att läsa om biskoparnas skrud, emerituskors och rese­kors. Jag har tre skarabiskopar i släkten:

- Anders Fredrik Beckman*, biskop i Skara 1875-1894, min farmors fars bror
- Hjalmar Danell**, biskop i Skara 1905-1935, min farfar. Han gifte sig med Maria Beckman som var brorsdotter till Anders Fredrik Beckman.
- Sven Danell***, biskop i Skara 1955-1969, min fars bror, son till Hjalmar.

Min far hette Gustaf Adolf Danell**** och var alltså son till Hjalmar och bror till Sven. Pappa var domprost i Växjö och från honom har jag två speciella föremål som kommer från biskopsgården Brunsbo: En Vardagsherde­stav och en ljustake i gjutjärn

Vardagsherde­staven kommer från min farfar Hjalmar Danell, och han lär ha skaffat den vid ett besök i Indien när han ”inspekterade” Svenska kyrkans mission där. Det var långt före taxibilarnas tid, och fint folk lät sig istället skjutas i en s.k. *rickshaw*, en ”taxivagn” som drogs av en människa. Farfar vägrade att åka i en vagn som drogs av en människa, så han fick helt enkelt gå till fots när han skulle någonstans. Gatorna var inte alltid så rena, så han drog på sig en elakartad infektion som höll på att kosta honom livet. Men han tillfrisknade, och återkom välbehållen till Sverige.

Med sig från Indien hade han det som blev ”vardagsherde­staven” en enkel käpp i bambu där överdelen var böjd i en

ögla, som en biskopskräkla. Den hade han med sig på sina resor runt om i Skara stift. Och nu finns den hos mig – en av mina finaste släktklenoder!

För några år sedan blev det stor uppståndelse när en biskopskräkla blev stulen från Lunds domkyrka. Kräklan var smyckad med guld och diamanter och mycket värdefull – men jag tycker att min är finare! Och biskopskräklan i Lund återlämnades till domkyrkan.*****

Den stora golvljustaken i gjutjärn vet jag inte så mycket om mer än att den kommer från Brunsbo. Jag antar att den inte tillhört biskopsgården utan att min farfar köpte den under sin tid på Brunsbo. Han kan knappast ha tagit med sig inredning som inte var hans egen. Men ljustaken är en ganska ståtlig sak som jag är glad att äga!

Krister Danell

Redaktionens notering

*Anders Fredrik Beckman var född i Hjalstad 1812. Han prästvigdes 1841 och blev professor i dogmatik och moralteologi i Uppsala 1851. 1865 utsågs han till biskop i Härnösands stift och 1875 i Skara. Han avled 1894 och är begravd på Skånings-Åsaka kyrkogård

** Hjalmar Danell var född 1860 i Sund (Östergötland). Han prästvigdes för Linköpings stift 1891 och blev professor i Uppsala i dogmatik och moralteologi 1897. 1914 var han på första förslagsrummet i valet till ärkebiskop men blev förbigången av Nathan Söderblom. Danell var biskop i Skara 1905-1935. Hans grav är på Skånings-Åsaka kyrkogård.

*** Sven Danell var född i Uppsala 1903. Han prästvigdes för Skara stift 1928. 1930-1937 var han kyrkoherde i Nuckö församling i Estland. Under åren 1941-1949 tjänstgjorde han som föreståndare vid Ersta diakonanstalt för att 1949-1955 vara kyrkoherde i Västra Tunhem. Under åren 1955-1969 var han biskop i Skara stift. Han vilar på Skånings-Åsaka kyrkogård.

**** Gustaf Adolf Danell var född i Skara 1908 och prästvigdes för Skara stift 1934. 1946 disputerade han i Gamla testamentes exegetik i Uppsala. 1948 utsågs han till docent. Efter en mycket uppskattad tjänstgöring som kyrkoherde i Tidaholm kallades han till domprost i Växjö (fjärdemannakallelse). Under många år kom gudstjänstlivet i domkyrkan att uppleva en form av ”väckelse” och högmässorna fick dubbleras på söndagarna för att alla skulle få plats. I mitten av 1950-talet var det 64 000 gudstjänstbesök för att 1971 nå upp i 110 000 personer. Danell stod på åtta biskopsförslag. Han avled i Vadstena år 2000 och vilar nu på Skånings-Åsaka kyrkogård.

***** Hjalmar Danell fick en kräkla d.v.s. en biskopsstav i samband med att ha varit i Indien och den 7 mars 1921 (på uppdrag av ärkebiskop Nathan Söderblom, 1866-1931) i Jerusalemkyrkan i Tranquebar biskopsvigt Ernst Heuman (1858-1926). Kräklan var av indiskt rosenträd och kom att användas för första gången vid Varnhems klosterkyrkas återöppnande den 10 maj 1923. Kräklan brukades i Skara stift ända till dess att biskop Karl Gunnar Grape (1922-2005) kunde inviga en ny som var skänkt av Rörstrandsdirektören Fredrik Wehtje (1904-1993) i Lidköping som skänkte sina samlade idrottspri-

John Stenquists prästmötesavhandling

Vid prästmötet i Skara den 13–15 augusti 1889 framlade kyrkoherden i Vinköl, kontraktsprosten John Stenquist (1837–1924), sin avhandling *Om kyrkotukt*.

Avhandling handlar om kyrkotukt från ett lutherskt perspektiv. Stenquist kritiserar alltså både den romersk-katolska, den reformerta och den pietistiska synen och anser att det är den lutherska som bäst återger de tankar som förs fram i de nytestamentliga skrifterna. Han betonar kraftigt en av grundpelarna i den lutherska teologin, syndaförlåtelsen som evangeliets kärna.

Utan tvekan väcker denna skrift många tankar som ger anledning att rannsaka både den egna och kyrkans inställning till den viktiga, men kanske i vissa avseenden försummade kyrkotukten. Eftersom denna är en omistlig del i den kyrkliga verkligheten behåller denna avhandling sin aktualitet, trots att den är skriven i en annan tid, präglad av andra kyrkorättsliga förutsättningar.

Inledningen

I inledning konstaterar författaren att kyrkotuktens uppgift är att vara en Guds aga för den han älskar. Men det är en tukt som Gud utövar indirekt genom sin kyrka och församling mot de medlemmar som åstadkommer en förargelse som är uppenbar för församlingens övriga medlemmar.

En rätt förståelse av kyrkotukten är betydelsefull, därför att den sedliga slappheten i den evangeliskt-lutherska kyrkan är en av de viktigaste orsakerna till den splittring kyrkan varit utsatt för.

Det råder dock delade meningar om det är varje troende som sådan eller uteslutande prästen som kyrkotuktens utövning tillkommer. I det senare fallet kan man fråga sig om prästen gör det i egenskap av att vara förvaltare av nådemedlen eller därför att han äger en outplånlig karaktär (*character indelebilis*). Man kan också undra om kyrkans tukt bör bestå i rent kyrkliga straff eller sådana tillsammans med borgerliga. Ett annat problem är om kyrkotukten alltid har ett självavdandande syfte eller om den också i vissa fall bör vara enbart straffande.

Avhandlingen är indelad i fyra delar. Den första behandlar det apostoliska tidevarvet, den andra är historisk och beskriver utvecklingen under de olika epokerna i kyrkans historia, den tredje har en mera systematisk karaktär, där svaren på de ställda frågorna i de två föregående delarna ställs i relation till varandra och den fjärde slutligen försöker se till att kyrkotukten står i överensstämmelse med de lagar som Jesus och hans apostlar tillämpar.

II. Kyrkotukten i biblisk tid

Kyrkotukten kan sägas vara förebildad både i den gudomliga lagens straffdomar av det naturliga Israel och kanske ännu mera i Jesu straffande verksamhet såväl i förhållande till det otrogna Israel som i synnerhet till hans egna troende lärjungar.

Den grundläggande texten finns i Matt 12: 15–20. Det är där klart att Guds lag och Guds straff syftar till förlåtelse och nåd, till skillnad från det borgerliga straffet som avser den felandes förbättring och till att avskräcka anda.

Det framgår också att det är varje fullmyndig kristens plikt att på ett kristet grannliga sätt bestraffa en medkristens förargelseväckande beteende både då det gäller ord och handlingar. Men i ännu högra grad åvilar denna plikt prästen.

Det prästen bör bestraffa är sådana synder, som är till hinder för Kristi kyrka genom att i lära och liv vara till förargelse och förförelse. Det rätta medel som står till buds är Guds ord, där den yttersta följden är uteslutning ur församlingen till dess att den felande ångrar sig och kan återvända.

Vad beträffar Jesu överlämnande av himmelrikets nycklar till Petrus (Matt 16) kritiserar Stenquist den romersk-katolska synen. Han medger ändå att det i viss mån sker till aposteln personligen. Man kan menar samtidigt att gåvan är grundad på dennes trosvisa bekännelse att Jesus är den levande Gudens son. Där denna trosbekännelse är förhanden, där är villkoret uppfyllt för rättigheten och skyldigheten att utöva kyrkotukt, att såväl lösa som binda.

I 1 Korintierbrevets femte kapitel finns ett exempel på en långtgående kyrkotukt som Paulus där bedriver. Det visar sig att denna uppgift inte bara tillkommer läraren utan också åhöraren.

Det är det gudomliga ordets nådemedel och Guds lags okränkbara helighet som ger befogenhet åt kyrkan och hennes tjänare att utöva kyrkotukten. Men det är samma gudomliga lags straff som den tuktede hör förkunnas över sig och som vars verkställighet han börjar erfara.

Vid sidan av den allmänna kyrkotukt som bedrevs, fanns i nytestamentlig tid också en särskild bestraffning mot församlingens lärare, till och med mot aposteln Petrus. Paulus berättar i Galaterbrevet att han tillrättavisade Petrus som, innan Jakob kom, åt med hedningarna men efter dennes ankomst avstod från detta.

II. Kyrkotukten i kyrkohistorien

I efterapostolisk tid hotades den kristna kyrkan från olika håll och hedniska seder kunde leva kvar. Dessa tvingades kyrkan bestraffa. Särskilt gnosticismen blev föremål för denna bestraffning. Den bytte ut Guds sanning mot lögn och dyrkade det skapade i stället för skaparen.

Nutidens monism tycks emellertid inte ha något särskilt företräde framför gnosticismen, som ändå hade en känsla för skillnaden mellan gott och ont.

Men bestraffningen skedde under denna tid med enbart andliga medel, uteslutande ur församlings- och nattvardsgemenskapen.

Under kejsarkyrkan från Konstantins dagar och påvekyrkan efter påven Gregorius den store skedde en förändring, då kyrkan från att ha varit förföljd istället blev gynnad.

Under denna tid uppstod donatismen som krävde fullkomlig helighet av församlingens medlemmar. Den lade också ett krav om helighet på förvaltaren av sakramenten, för att denne rätt skulle kunna handha dessa. Stenquist ser här en likhet med den framväxande waldenströmska läran. Dessutom yrkade donatisterna på en strikt åtskillnad mellan kyrka och stat.

För donatismen blir kyrkotukten ett uttryck för församlingens trosliv, ett skydd för dess egen helighet, inte ett nådens medel, inte Guds egen lag, verksam genom sin egen inneboende kraft och ett nådemedel som främst syftar till syndarens frälsning och salighet.

Trots den stora betydelse Augustinus hade, beklagar Stenquist att han valde att förlägga kyrkotuktens auktoritet hos ämbetet, vilken sedan blev den katolska kyrkans linje.

Men hos Luther framträder kyrkotukten som ett nådeme-

del. Kyrkotukten är i grunden Jesu eget straffande tal, genom hans församling avkunnat över förargelseväckande synd hos hans lärjungar eller församlingens lemningar som syftar till att för dem vara en aga, till helgelse och frälsning.

Men även inom den lutherska kyrkan spårade det ur. Hennes medlemmar tillät sig snart att bruka religionen såsom täckmantel för sina världsliga karv och tog staten till hjälp i kyrkotukten.

Visserligen försökte pietismen, framför allt Spener, rädda den lutherska kyrkotukten ur sitt djupa förfall. Men då kyrkan uppfattades som de troendes samfund, kom kyrkotukten i första hand inte att uppfattas som en nådemedelstukt utan som en församlingstukt. Avlösningen kom att ske i församlingens namn. Det blev då denna som dömde och inte Gud.

Sedan kom rationalismen med sin, den pietistiska åskådningen liknande, subjektivism. Den besinnade sig i sin dyrkan av dygden inte på att ingen är god utom Gud allena och att det är bara när Gud får omskapa människan som hon får en rätt blick för de eviga tingen. Rationalismen förnekar ju den särskilda uppenbarelsen och därmed nådemedlen. Rationalismens och pietismens tidsålder innebar slutet för all egentlig kyrkotukt.

III. Systematiken

Det som utmärker den kristna förkunnelsen är budskapet om Guds frälsande nåd och kärlek. Det är således evangeliet som är den kristna trons kännetecken, inte lagen.

Men det innebär inte att vi kan bortse från lagen, som är ett uttryck för Guds heliga vilja. Lagens första bruk finns kvar. Men det viktigaste bruket är det andra. Lagen övertygar människan om hennes synd och driver henne till Kristus. På det sättet blir lagen för den lutherska kyrkan ett nådemedel, med andra ord själavårdande. Denna uppgift kan kyrkan endast fullgöra, om den får stöd av en livlig och allmän medverkan från kyrkomedlemmarna.

Det rör sig dock inte bara om ett ogillande och tillrättavisande utan om att synden också mera allmänt bekänns, en beaktelse inte endast inför Gud och den man förbrutit sig mot utan också inför andra medkristna och inför prästen i biktens form. Där denna bikt är frivillig och leder till avlösning, ingår den inte i kyrkotukten i mera inskränkt mening, men utgör ändå ett villkor för en mera ingripande och framgångsrik kyrkotukt.

Sättet för den allmänna bekännelsen har inte fastställts av Jesus eller av apostlarna. Den enskilda bikten tycks ha kommit senare, framför allt i och med Augustinus och utvecklades sedan av kyrkan både på gott och ont, det senare genom att den i den romersk-katolska kyrkan fick en lagisk karaktär. Framför allt kommer detta till uttryck i att bikten inte fullbordas genom absolutionen utan genom den därpå följande botgöringen.

För att motverka detta uppkom inom den lutherska kyrkan skriftermålet. Detta fulländas i avlösningen. Om denna är ovillkorlig eller villkorlig har emellertid blivit en stor fråga.

Visserligen förutsätts tro som ett villkor för meddelandet av syndernas förlåtelse, därför är avlösningen villkorlig. Men ändå torde endast den ovillkorliga avlösningen fullkomligt stämma överens med absolutionens betydelse att vara ett nådemedel.

Kyrkotukten är ett nådens medel, en handling av själavård. Den är Guds lag som tuktomästare, men en tuktomästare till Kristus. Om man uppfattar kyrkotukten på det sättet, måste den som utövar denna kyrkotukt, antingen det är prästen som

anförtrots Guds ords förkunnelse, eller en lekman, betraktas som endast en bärare av det gudomliga ordets nådemedel. Detta är verksamt genom sin egen inneboende kraft.

Guds lag straffar omedelbart, även utan kyrkans förmedling. Den bestraffar inte mindre de heliga än de uppenbara synderna.

Men som kyrkotukt kan inte Guds lag göra sig gällande utan församlingsmedlemmarnas tro. Därför måste dessa medverka till kyrkotuktens upprätthållande. Det tillkommer alltså var och en att bestraffa förargelseväckande synd men också att lyssna till en ångrand medmänniskas bekännelse.

Det tillkommer emellertid i första hand själasörjaren att träget utöva den broderliga bestraffningen likaväl som att själavårdande ge akt på den ångerfulla bekännelsen. Det senare har fått namnet den biktfatherliga tukten.

Men inget av detta är kyrkotukt i ordet egentliga mening, vilken är ett offentligt bestraffande av uppenbara synder. Men också denna, hur sträng den än må vara, syftar till sitt eget upphävande i avlösning, syndernas förlåtelse.

IV. Tillämpningen

Det finns, menar Stenquist, inte så stor skillnad mellan att som åhörare missbruka evangeliet och som förkunnare göra det. Det straff som utdöms präster för ämbetsbrott kan inte uppfattas som något annat än ett skydd av nådemedlen, även om det drabbar den enskilde.

Men kyrkotukten avseende lekmän och präster skiljer sig dock i ett avseende åt, eftersom man måste skilja den allmänna kyrkotukten, som gäller lekmän, från den särskilda som gäller präster och som kodifierats i lag. Det är den allmänna som är prästens angelägenhet. I skriftetal, predikan och umgängelse med sina församlingsbor har han att bestraffa all förargelseväckande synd, var den än möter honom och i vilket form den än gestaltas. Prästen bör dock tala med Gud innan han talar med syndaren. Han ska använda alla de medel som står till buds, bland annat ta hjälp av kyrkorådet. Det är dock viktigt att den strid han måste utkämpa endast sker med andliga vapen, det vill säga Guds ord. Men om apostlarna tog i med kraft mot de gnostiska villfarelserna, skulle då inte kyrkan idag brännmärka den i dag framträdande, långt farligare och längre gående, otron.

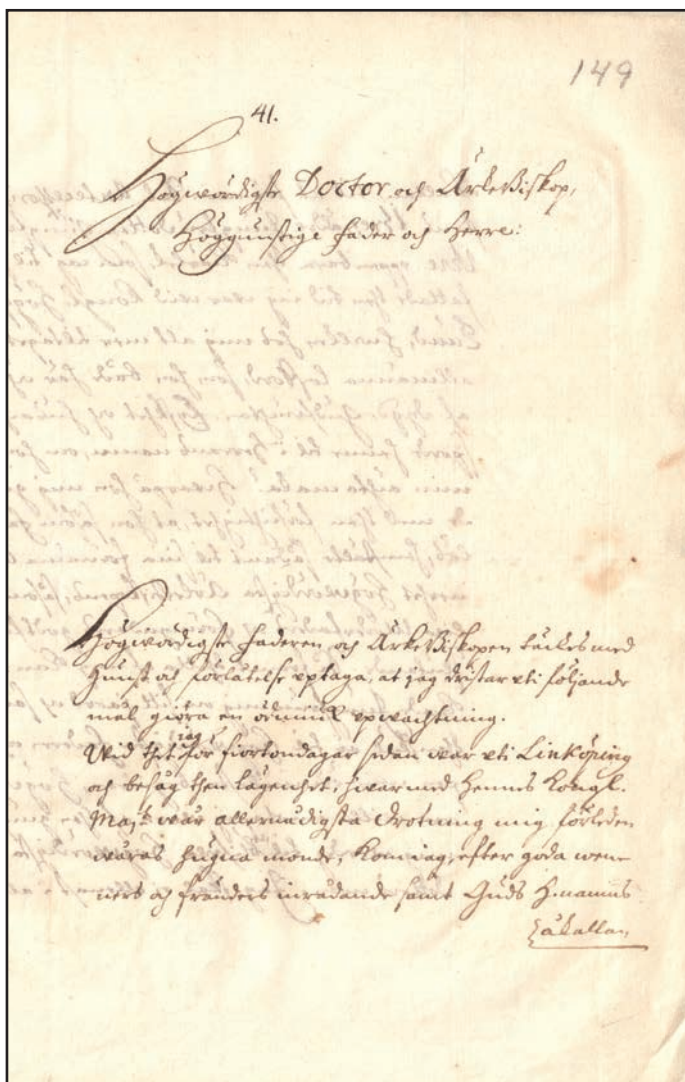
Vi måste komma ihåg att det är i Jesus Kristi namn som vi ska bruka himmelrikets nycklar, inte i vårt eget. Men vi både får och bör som medlemmar i Kristi församling bestraffa synden samtidigt som vi med kärlekens ömhet lyssnar till en ångerfull bekännelse. Grunden för det är att kyrkans Herre inte har kommit för att döma utan för att frälsa. Kyrkotukt är själavård, ett nådens och frälsningens medel.

Stenquists svar på de frågor han ställer i inledning tycks bli att det åligger kyrkans alla medlemmar att delta i kyrkotukten, att prästen utövar den i egenskap av nådemedlens förvaltare, att de eventuella straffen ska vara enbart kyrkliga (andliga) och att kyrkotukten alltid har ett själavårdande syfte.

Karl-Erik Tysk

John Ulrik Georg Stenquist var född i Örebro 1837. Han blev Fil. dr 1866, prästvigd 1874 och lektor i Skara 1879. Samma år blev han kyrkoherde i Vinköl, kontraktsprost 1884. Han var preses vid prästmötet 1889. 1891 utnämndes han till kyrkoherde i Fellingsbro (Sveriges bästa pastorat ekonomiskt) och kallades till Teol. dr 1893. Han avled 1922

Blivande domprost Rhyzelius friarbrev till företrädarens dotter; adresserat till hennes morfar

Biblioteket ordnade bilder på brevet och genom LarsOlof Lööf i Göteborg fick jag hjälp med att få en lättlästare text:

Brevet

Högwärdigste Doctor och Ärkebiskop
höggunstige fader och herre

Högwärdigste fadren och Ärkebiskopen tackes med
gunst och förlåtelse optaga, at jag dristar uti följande
mål göra en ödmiuk opwcktning

Wid thet iag för fiortondagar sedan war uti Linköping
och besåg then lägenhet, hwarmed hennes Kongl.
Majts wår allernädigste drottning mig förleden
wåras hugna monde, kom iag, efter goda wen-
ners och frändes inrådan samt Guds H. namns
åkallan, til at för min Sal. Antecessoris, domProb.
sten Ihres, äldre Jungfrudotter, Jungfru Cathrina
Ihre oppenbara then kiärlek, som iag til henne redan
fattade then tid iag war wid Kongl. Höggwartered i
Lund, hwilken, hos mig alt mer tiltaget genom thet
allmänna loford, som hon både här och ther hafwer
af dygd, Gudsfruchtan, kyskhet och husachtighet. Jag
sporde henne til i Herrans namn, om hon wille blifwa
min ächta maka? Hwarpå hon mig gunstigt swara-
de, med then försichtighet, at hon såsom fader och moder-
lös, hemstälte sådant til sina förnäma anhörigas, i syn-
nerhet Högwärdigste Ärkebiskopens, såsom sin högtälske-
liga Moderfadens och förmyndares godtfinnande och be-
slutande. Så framt thetta af mig kan erhållas, försä-
krade Jungfrun mig om sitt jaord och samtycke: för-
thenskul är til Högwärdigsta fadern och ÄrkeBisko-
pen min ödmiukaste begiäran, högwärdigste fad-
ren wille emot mig wara af then gunsten och rekna
mig werdig til at/ blifwa högwärdigsta fadrens dotter-
dotters man. Jag skall ei allenast i alla mina lifs-
dagar en förnuftig man emot min maka mig
skicka med trohet, heder och kiärlek, utan och med all
flit arbeta therpå, at hennes förnäma anförwan-
ter af mig skola wid alla tilfällen hafwa wördnad
och hugnad. Är thetta äfwen det af Gudi och honom
behageliget, så twiflar iag intet, at ju Högwärdig-
ste fadern Ärkebiskopen med sitt höggunstiga bi-
fall här til styrkiandes warder. Hwarom iag än
en gång på thet ödmiukaste beder och näst en (demd-??)
dig helsning til Wälb. Fru Ärkebiskopinnan, samt

I Medlemsbladet 2023:3 berättar Carl-Johan Ivarsson om Andreas Olai Rhyzelius liv från runt 1720 och vidare intill hans bortgång 1761 med både familjeliv och yrkesverksamhet. 1720 får han fullmakt att bli domprost i Linköping och 1743 blir han biskop i stiftet. För några år sedan fångade jag upp innehållsförteckningar till de Knösiska samlingarna, som förvaras i Skara Stifts- och landsbibliotek. Bland det myller av arkivfragment av personhistoriskt intresse finns också brevet till Catharina Ihres morfar ärkebiskopen Mathias Steuchius.

Från:

Rhyzelius, And. Ol.:

Biskop i Linköping 1743, historisk forskare, f. 1677 i Odh, d. 1761 i Linköping.

Till Ärkebiskopen (Matthias Steuchius, f. 1644, d. 1730).

Stockholm, d. 3 octobr., 1720,

Brev 41.

Anhållan om äktenskap med ärkebiskopens dotterdotter Catharina Ihre.

*troinnerlig anbefaller i Guds nåd och beskydd. af-
wachtar ett önskeliget swar, förblifwandes med
allskiöns wördnad,
Högwördigste faderens ÄrkeBiskopens*

*Stockholm
d 3 oktober 1720*

*Aldraödmuikaste tienare
And. Ol Rhyzelius*

Brevet är daterat den tredje oktober 1720 så det har gått ganska kort tid efter att Rhyzelius skrivit till Catharina Ihre den 23:e september. Kanske ett handbrev som hon muntligen besvarade med att hänskjuta beslut till sin morfar Mathias Steuchius. Vi har bara hans egna noteringar (se Helander). Båda hennes föräldrar var döda. Modern sedan 1710 och fadern sedan juni 1720. Brevet är väl strukturerat och mycket mjukt; ödmjukt. Den Wälborna Fru ÄrkeBiskopinnan som nämns är Anna Tersera. Hennes bror och halvbror adlades 1683 med namnet Tersér för den då döde fadern biskop Johannes Terserus förtjänster. Elgenstierna nämner inget om att systrar inkluderades. Det kan alltså vara så att Rhyzelius brer på lite. Uppenbarligen blev svaret från ärkebiskopen positivt. Vid den tiden bör Rhyzelius inte vara en helt obekant person för ärkebiskopen. Vad den tjuogoåriga Catharina innerst inne själv tyckte vet vi inte. Bröllop hölls följande år i januari på kvällen samma dag som han installerades som domprost.

Det dröjde som tidigare berättats rätt lång tid innan han 1743 blev utnämnd till biskop i stiftet. Han blev förbigången vid ett par tillfällen trots flertal vid omröstningar. Han är då 66 år och fortfarande full av verksamhet. Senare fanns det krafter som ville se honom som ärkebiskop i Uppsala men han undanbad sig. Det fanns säkert flera tungt vägande orsaker. Döttrar och söner var väl etablerade i landskapet, han hade betydande jordinnehav i närheten av Linköping samt ett betydande personligt kontaktnät i omgivningarna. En av döttrarna, Brita var gift Lagerfelt. Att då bryta upp från Linköping och flytta till Uppsala var knappast lockande.

Ätten fick namnet Odencrantz

Vapnet för ätten Odencrantz (A1947). Utsnitt från sköldebrevet som förvaras i Riddarhusets arkiv. Skannat av Göran Mörner.

En annan form av befördran som han tackade nej till var erbjudande av adelskap. Här passade han som brukligt frågan vidare. Det blev de tre sönerna och två döttrarna som blev adlade. Hustrun Catharina var ju redan död annars hade hon också inkluderats. Ätten fick namnet Odencrantz med anspelning på hemorten Od i Västergötland. Vapnet innehåller bland annat en krans med tre stjärnor (tre söner) samt två rosor (två döttrar). Hade han tagit emot adelskapet för egen räkning så hade han fått sitta längst bak i salen vid ständsriksdagarna där det myllrade av personer med både högre rang, mer erfarenhet och bättre anciennitet. Då var det bättre att vara bland de främsta i prästeståndets kanske 60 – 80 personer närvarande. Och fortsatt kunde han be en adlad son som var närvarande vid riksdagen att aktivt stödja en viss fråga. Närhängande exempel med biskopar som lät erbjudande om adelskap gå vidare finns med Steuchius själv samt Jesper Swedberg i Skara (Swedenborg).

Att läsa vidare

För vidare läsning har vi hans egen anteckning som redigerats och getts ut i urval av Josef Helander 1901. Boken är inte så vanlig antikvariskt men finns tillgänglig via Project Runeberg: <https://runeberg.org/rhyzelef/>. Originalen om 318 sidor förvaras i Linköpings stadsbibliotek. En gåva enligt domkapitelsprotokoll 2 december 1868. Tidigare ägare var änkefru Stenhammar, född Odencrantz, vars make var sonsons son till biskopen.

I Västgötalitteratur 2013:1 sidorna 10 till 13 ger Lars-Göran Lönnermark under rubriken "Andreas Olavi Rhyzelius – en dräpelig man från Od" en fyllig och analytisk artikel baserad på ett föredrag som han tidigare hållit vid bokmässan i Od 2012. Hela numret av tidskriften finns tillgängligt i digital form under <https://www.vastgotalitteratur.nu/meddelandet/>.

Målning av Rhyzelius i Ods kyrka.

Ett intressant grepp tar Patrik Winton, universitetslektor i Örebro, vars arbete har rubriken "Det sakrala nätverket: Biskop Andreas Rhyzelius väg till makten". Winton betonar att Rhyzelius var mån om goda kontakter bland olika viktiga grupper inom samhället såsom adel och biskopar men också kyrkoherdarna inom stiftet. Wintons arbete ingår i "Med börd, svärd och pengar: Eliters manifestation, maktutövning och reproduktion 1650-1900" som utgavs 2003 av Historiska institutionen vid Uppsala universitet och är tillgänglig via diva-portalen.

I Svenskt Biografiskt Lexikon är artikeln om biskopen författad av Oloph Bexells: <https://sok.riksarkivet.se/sbl/mobil/Artikel/6655>. Den ordinarie artikeln har en mycket utförlig och detaljerad förteckning av biskopens tryckta arbeten samt ett stort avsnitt under rubriken "Källor och litteratur".

Gustaf Odenocrants har i en vänbok till bibliofilen Gustaf Bernströms 50-årsdag bidragit med ett kapitel ur A. O. Rhyzelii självbiografi i Linköpings stiftsbibliotek, vilket passar bokens titel Bibliografiska och personhistoriska studier tillägnade Gustaf Bernström 15/1 1927. Bernström var dessutom gift med en brorsdotter till Gustaf. Håkan Skogsjö har i Släkt och Hävd 1979 en uppsats som också fokuserar på biskopens släktanteckningar. Både Skogsjö och Odenocrants påpekar att Helander medvetet valde bort de utförliga släktanteckningarna. De ansågs ointressanta för en vidare publik. Då dessa går i tryck utan kontroll av detaljer och årtal, betonar Skogsjö, att källor bör kontrolleras noga.

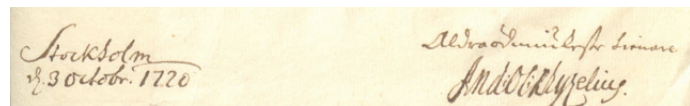
Knösiska samlingen

Knösiska samlingen förtjänar att lyftas fram. Vi är tillbaka i Skara där jag började. I Stifts- och landsbiblioteket finns en mycket omfattande samling av äldre dokument. Ett av de största arkiven är Olof Andersson Knös samling som omfattar 96 volymer. Olof Andersson Knös (1756-1804) var lektor i Skara och skänkte sitt arkiv till gymnasiebiblioteket i Skara. En del såldes på auktion 1805. Det finns både originalhandlingar och avskrifter av Olof Andersson Knös själv. Brevsamlingen

mellan akademiker i Sverige och bl.a. Finland är omfattande, men här finns också tryckta hyllningsverser, kungabrev m.m. C.M. Carlander har ett utförligt avsnitt om honom i del 3 av Svenska bibliotek och ex-libris 1904. Innehållsförteckningen vad gäller den Knösiska samlingen har funnits tillgänglig publicerat men är för närvarande åtkomlig efter förfrågan hos bibliotekets forskaravdelning: forskningsavdelningen@skara.se

Om vi vill komma nära originaltexterna av Rhyzelius så finns i skrivande stund fyra verk på Litteraturbanken <https://litteraturbanken.se/f%C3%B6rfattare/RhyzeliusAO>.

Inte bara hans mycket spridda biskopskrönika utan också Kloster-Beskrifningen från 1740 samt boken Om Åske-Dunder/ Blixt och Skott, tryckt 1721. Slutligen finns ett mindre tryck om 16 sidor från 1753: Land(e)ryds Nya Kyrkios Inwigning. Belägen någon mil sydost från Linköping nära Stångån. Den digitala kvalitén är i samtliga fall utmärkt och man känner nästan närbildkontakt med den fysiska boken. Namnteckningar och biblioteksstämpel hjälper också till. Frakturstilen är kanske en liten tröskel men skärpan i trycket på förlagorna är mycket god och man kan alltid förstora texten.

Olle Gyllenhaal

Clas Bjerkander: Västergötlands Linné

Utställning
7 september – 7 december

Gamla biblioteket i Skara
1700-talets lärda Skara – Clas Bjerkander och Svenska Topografiska Sällskapet i Skara.

Veterinärmuseet i Skara
Clas Bjerkander och upplysningstiden i Sverige.

Välkommen till kulturkvarteret!

upplevskara.se

Presentation av Skara stiftshistoriska sällskaps styrelse

Johnny Hagberg

Ordförande sedan 2004. Ledamot sedan starten 1992, Kyrkoherde em. Teol. dr h.c. vid Göteborgs universitet, Prost h.c. Stifts- och kyrkohistoriskt intresserad liksom av personhistoria och Exlibris. Redaktör för medlemstidningen.

Fredrik Häglund

Teol. dr. i Gamla testamentets exegetik vid Lunds universitet. Kyrkoherde och kontraktsprost i Borås. Intresserad av sen kyrkohistoria som kyrkans utveckling efter 2000. Ledamot i styrelsen sedan 2019.

Lena Maria Olsson Floberg

Vice ordförande sedan 2006. Komminister i Fristads församling. Utbildning vid Bibliotekshögskolan i Borås. Intresserad av böcker om Västergötland och Skara stift. Korrekturläser och bevakar olika stiftarrangemang. Medlem i Stiftshistoriskt forum som samlar landets stiftshistoriska sällskap.

Markus Hagberg

Kyrkoherde i Södra Källands pastorat, prost h.c., doktorand i systematisk teologi vid Åbo Akademi. Har medverkat som författare, redaktör eller artikelförfattare i ett flertal böcker. Ledamot av styrelsen sedan 2006.

Helena Långström Schön

Engagerad i styrelsen sedan 2011 och ledamot sedan 2017. Kommunikatör. Intresserad av idé- och konsthistoria. Redaktör för hemsida, webb och sociala medier.

Karin Nelson

Fil.dr. i musikvetenskap vid Göteborgs universitet. Professor vid Norges musikkhøgskole i Oslo och vid Göteborgs universitet. Särskilt intresserad av organologi och liturgihistoria. Ledamot i styrelsen sedan 2019

Robin Gullbrandsson

Sekreterare i styrelsen och ledamot sedan 2016. Fil. lic. i kulturvård och fil. mag. i arkeologi. Byggnadsantikvarie vid Västergötlands museum och fotograf. Hans forskning rör bland annat byggnadsarkeologi i Västergötlands medeltida kyrkor.

Judith Fagrell

Domkyrkokaplan i Skara. Teologie master vid Lunds universitet. Kyrkohistoriskt, särskilt liturgihistoriskt, intresserad. Ledamot i styrelsen sedan 2024

Välkommen som medlem

Det här får du som medlem:
Medlemsblad 4 gånger per år
Inbjudningar till boksläpp
Inbjudan till årsmöte och föredrag
Information och recensioner av böckerna i webbshop

NYA MEDLEMMAR

Torsten Berglund	Stockholm
Temo Allenbäck	Gävle
Ulf Allenbäck	Bollnäs
Carl Jälknäs	Falköping

MEDLEMSINFORMATION

Årsavgiften är 100 kr.
För ständigt medlemskap 750 kr.
Bankgiro: 5812-8166
Swishnummer: 123 303 59 46
BIC=SWEDSESS
IBAN: SE45 8000 0828 9102 4883 5274
Anmäl ändrad adress eller titel till registeransvarig Ulla Falk, Hattmakaregatan 10, 532 33 Skara, munkgarden@telia.com

Insamling till orgeln i Varnhem 2022-2024

SWISH

Skara pastorat: 123 375 55 43
(märk: "Orgel Varnhem").

BANKGIRO

Skara pastorat: 460-5465
(märk "Orgel Varnhem")

Hitta din nästa bok i webbutiken

skarastiftshistoriska.nu

Kyrkliga förhållanden bland svenskarna i Reval

J W Gustafsson (2008)

(Ord.pris 60,-)

NU 40,-

Privat konstmarknad 1650-1750

Björn Fredlund och Christina Dalhede (2022)

(Ord.pris 350,-) **NU 320,-**

Husaby domkyrka

Roland Johansson (2024)

Rekonstruktion av domkyrkobyggnad, med en byggnads- och arkitekt-turingenjörns ögon.

Introduktionspris 100,-

Nyutkommet

Skolpaketet

- **Swensk Ordbok** Jesper Swedberg. *Ord.pris 240,-*
- **Matrikel för Skara Trivial Schola [1749-1809]** uprättad Til följe af Ven. Consistorii Resolution d. 18 Oct. 1749. *Ord.pris 400,-*
- **Studenter från svensk medeltid.** Per-Axel Wiktorsson. *Ord.pris 250,-*

Hela paketet: 700,- (*Ord.pris 850,-*)

NU!

700,-

Priserna gäller fram till 30 november eller så länge lagret räcker. Större upplagor av Stiftshistoriska sällskapets böcker kan också beställas direkt genom ordf Johnny Hagberg, se nedan.

SKARA STIFTSHISTORISKA SÄLLSKAP

STYRELSE

Ordf. Johnny Hagberg, Skara
Telefon: 070-550 00 98. E-post: jonnyhagberg52@gmail.com

Vice ordf. Lena Maria Olsson Floberg, Vänga

Sekr. Robin Gullbrandsson, Trevattna
Kassaförvaltare Gunnar Wilsson, Skara
Markus Hagberg, Skara
Fredrik Häggglund, Borås
Judith Fagrell, Skara
Helena Långström Schön, Skara
Karin Nelsson, Lovene